

Vytvorenie metodiky zberu národných dát o ľuďoch bez domova

Daniel Škobla
Darina Kválová
Barbora Hučková

Inštitút pre výskum
práce a rodiny

Bratislava, 2024

Inštitút pre výskum
práce a rodiny

Vytvorenie metodiky zberu národných dát o ľuďoch bez domova

Daniel Škobla, Darina Kválová, Barbora Hučková

Bratislava, 2024

Výskumná úloha: Vytvorenie metodiky na zber národných dát o ľuďoch bez domova

Zadávatel': Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR

Riešitelia: Ing. Mgr. Daniel Škobla, PhD., Mgr. Darina Kválová, PhD., Bc. Barbora Hučková

Obdobie riešenia: 2024

Uloženie výstupu: © Inštitút pre výskum práce a rodiny, Špitálska 25/27, 812 41 Bratislava

Forma archivácie: printová, elektronická

Počet výtlačkov: 5 (päť). Text neprešiel jazykovou korektúrou.

Abstract

In Slovakia, there is currently no systematic and regular data collection on homeless people, which is an essential tool for monitoring progress in the prevention and elimination of homelessness. The aim of the proposed methodology is to answer key questions such as how data collection will take place, which topics it will cover, and how broad a group of people in housing distress it will include. The answers to these questions need to be sought through expert discussions with a wide range of stakeholders, including the Statistical Office of the Slovak Republic, local governments, and service providers for homeless people, who will be involved in data collection—whether in its implementation, data processing, or use of findings.

The presented research report aims to serve as an initial analytical basis for the concept of a national data collection system on homeless people, ensuring that it is as feasible, sustainable, and useful as possible in achieving goals related to homelessness prevention and resolution. This report draws on the unique knowledge base and experience of researchers at IVPR in collecting data on homelessness. An added value of the report is its detailed insight into data collection methodologies used in some EU countries.

The first part of the report examines experiences with national data collection on homeless people in various EU countries. The second part summarizes existing findings from different studies on homelessness in Slovakia, which must be considered in discussions on methodology development. Finally, the report outlines a roadmap for the participatory creation of a methodology and the design of a national data collection system on homeless people.

Obsah

Úvod	5
1. Prvá časť: EÚ úroveň riešenia otázky a vybrané členské štáty	7
1.1. Inštitucionálne rámce európskeho riešenia otázky	7
1.2. Lisabonská deklarácia	8
1.3. Skúsenosti vybraných krajín EÚ	9
1.3.1. Írsko	11
1.3.2. Veľká Británia	14
1.3.3. Nemecko.....	16
1.3.4. Dánsko	19
1.3.5. Česká republika	21
2. Druhá časť: Situácia na Slovensku. Sumarizácia skúseností a praxe zberu dát o ľuďoch bez domova.....	28
2.1. Sčítanie obyvateľov, domov a bytov	28
2.2. Sčítania ľudí bez domova v slovenských mestách	29
2.2.1. Bratislava: Sčítanie ľudí bez domova	30
2.2.2. Košice: Registračný týždeň rodín v bytovej núdzi.....	33
2.2.3. Nitra: Sčítania ľudí bez domova formou registračného týždňa	35
2.2.4. Košice: Európske sčítanie ľudí bez domova v Košiciach	35
2.3. Administratívne dáta: Informačný systém sociálnych služieb	38
2.4. Národná koncepcia prevencie a ukončovania bezdomovstva do roku 2030 – ako rieši otázku bezdomovectva.....	40
3. Záver: Ako ďalej v zbere dát o ľuďoch bez domova na národnej úrovni.....	42
3.1. Čo máme a čo nemáme?	42
3.2. Ako ďalej ?	43
3.3. Cestovná mapa	44

Úvod

Vytvorenie metodiky zberu národných dát o ľuďoch bez domova je úlohou, ktorá vyplýva Ministerstvu práce, sociálnych vecí a rodiny SR a Inštitútu pre výskum práce a rodiny v spolupráci s ďalšími subjektmi, z Opatrenia č. 8.1.1 Akčného plánu na roky 2024 - 2026 k Národnej koncepcii prevencie a ukončovania bezdomovstva do roku 2030 . Podľa akčného plánu by mal na vypracovanie metodiky nadväzovať pravidelný zber dát o ľuďoch bez domova, v intervale najmenej každých 5 rokov (opatrenie č. 8.1.3).

Na Slovensku zatiaľ chýba systematizovaný pravidelný zber dát o ľuďoch bez domova, ktorý je dôležitým nástrojom monitorovania pokroku v oblasti prevencie a ukončovania bezdomovectva. Cieľom navrhutej metodik je odpovedať najmä na otázky, akým spôsobom bude zber dát prebiehať, ktoré témy bude zahŕňať, či akú širokú skupinu ľudí v bytovej núdzi bude pokrývať. Odpovede na uvedené otázky bude potrebné hľadať v odborných diskusiách so širokým zastúpením aktérov, medzi nimi najmä Štatistického úradu SR, samospráv, poskytovateľov služieb ľuďom bez domova, ktorých sa zber dát bude týkať – či už v rámci jeho realizácie, spracovania dát, využívania zistení.

Hneď v úvode tohto materiálu je tiež vhodné poznamenať, že zbery dát o ľuďoch bez domova, ktoré sa realizovali či už v zahraničí, alebo na Slovensku, pri vymedzení skupiny ľudí bez domova primárne vychádzali z tzv. zjednodušenej ETHOS light typológie bezdomovectva a vylúčenia z bývania.¹ Bezdomovci, ktorí využívajú služby pre ľudí bez domova, ako sú útulky, denné centrá a tí, ktorí poberajú dávky vyžadujúce poskytnutie informácií o ich životnej situácii, sú najľahšie spočítateľní. Naopak, jednotlivci, ktorí žijú na ulici a nemajú kontakt s mimovládnyimi organizáciami alebo verejnými orgánmi, napríklad preto, že nespĺňajú kritériá oprávnenosti alebo sa obávajú stigmatizácie sú ťažšie zmapovateľní.²

Predkladaná výskumná správa si kladie za cieľ byť východiskovým analytickým podkladom pre koncept národného zberu dát o ľuďoch bez domova tak, aby bol v čo najväčšej miere uskutočniteľný, udržateľný a využiteľný pri napĺňaní cieľov v oblasti prevencie a ukončovania bezdomovectva. Táto správa sa opiera o unikátnu poznatkovú bázu a skúsenosť výskumníčov a výskumníkov IVPR so zberom dát o bezdomovectve. Dovoľíme si tvrdiť, že na Slovensku neexistuje iná inštitúcia, ktorá má tak bohatú dlhoročnú skúsenosť so zberom dát o ľuďoch bez domova ako IVPR. Táto skúsenosť je jednak koncepcná, ktorá spočíva v otázkach metodiky zberu takýchto dát, ako aj organizačná. Niektorí z autorov tejto správy a ich spolupracovníci sa osobne zúčastnili zberov dát či už v Bratislave, Košiciach alebo v Brne. Pridanou hodnotou správy je aj podrobnejšie priblíženie metodiky zberu dát v niektorých krajinách EÚ.

¹ ETHOS light typológia bezdomovectva a vylúčenia z bývania: 1: osoby prespávajúce na verejných priestranstvách (napr. na ulici, pod mostom...); 2: osoby prespávajúce v nocľahárňach; 3: osoby v útulkoch/zariadeniach núdzového bývania/domovoch na polceste; 4: osoby žijúce v inštitúciách, ako napríklad vo väzení či v nemocnici, ak po prepustení z nich nemajú stabilné bývanie, do ktorého by mohli ísť; 5: osoby žijúce v neštandardnom obydľí (napr. chatky, garáže, prístrešky, chatrče...); 6: osoby prechodne bývajúce u príbuzných alebo známych, z dôvodu absencie vlastného stabilného bývania.

<https://www.feantsa.org/download/ethos2484215748748239888.pdf>

² Geyer, L., Simmons, C., Zólyomi, E.: Homelessness: Examining data and data collection methods. European Centre for Social Welfare Policy and Research, Policy Brief 2021/2. Dostupné na:

<https://www.euro.centre.org/downloads/detail/3987>

Správa v prvej časti približuje skúsenosti s realizáciou národného zberu dát o ľuďoch bez domova v niektorých krajinách EÚ. V druhej časti sumarizuje doterajšie poznatky z rôznych uskutočnených zisťovaní o ľuďoch bez domova na Slovensku, ktoré je nevyhnutné brať do úvahy v diskusiách o tvorbe metodiky. Na záver správa načrtáva cestovnú mapu participatívneho vytvorenia metodiky a návrhu organizácie zberu národných dát o ľuďoch bez domova.

1. Prvá časť: EÚ úroveň riešenia otázky a vybrané členské štáty

Na úrovni Európskej únie (EÚ) je boj proti bezdomovectvu prioritou v rámci širšej agendy sociálnej inklúzie a boja proti chudobe. Hoci zodpovednosť za konkrétne opatrenia v oblasti sociálnej politiky nesú členské štáty, EÚ poskytuje podporu, financovanie a koordináciu, aby pomohla členským štátom riešiť tento problém.

1.1. Inštitucionálne rámce európskeho riešenia otázky

Na konferencii na vysokej úrovni v Lisabone, ktorú spoluorganizovalo portugalské predsedníctvo Rady EÚ v roku 2021, podpísali ministri členských štátov, zástupcovia Európskej komisie, Európskeho parlamentu, Hospodárskeho a sociálneho výboru a Výboru regiónov, organizácie občianskej spoločnosti, sociálni partneri a mestá Lisabonskú deklaráciu a založili Európsku platformu pre boj proti bezdomovectvu.³ Signatári sa zaviazali spolupracovať pod záštitou platformy a realizovať opatrenia v rámci svojich kompetencií.

Všetky zainteresované strany tejto platformy sa zaviazali obnoviť svoje úsilie v boji proti bezdomovectvu, najmä posilnením prevencie a uplatňovaním integrovaných prístupov zameraných na bývanie, ktorých cieľom je ukončiť bezdomovectvo.

Dohodli sa na týchto cieľoch:

- nikto nebude spať na ulici z dôvodu nedostatku dostupného, bezpečného a vhodného núdzového ubytovania
- nikto nebude žiť v núdzovom alebo prechodnom ubytovaní dlhšie, ako je potrebné na úspešný prechod k trvalému bývaniu
- nikto nebol prepustený zo žiadnej inštitúcie (napr. z väzenia, nemocnice, opatrovateľského zariadenia) bez ponuky vhodného bývania
- vždy, keď je to možné, by sa malo predchádzať vystaňovaniu a nikto by nemal byť vystaňovaný bez pomoci pri hľadaní vhodného riešenia bývania, ak je to potrebné
- nikto nebude diskriminovaný kvôli svojmu statusu bezdomovca.

Európska platforma pre boj proti bezdomovectvu je konkrétnym výstupom **Akčného plánu Európskeho piliera sociálnych práv**⁴. Tento pilier obsahuje zásadu práva na primerané bývanie a pomoc pre bezdomovcov. Pilier sa usiluje zabezpečiť, aby mali všetci prístup k dôstojnému a dostupnému bývaniu. Apeluje tiež aby bol zabezpečený systém podpory, ktorý predchádza bezdomovectvu, napríklad prostredníctvom sociálneho bývania alebo príspevkov na bývanie.

Dôležitým inštitucionálnym prvkom EÚ na boj proti bezdomovectvu je financovanie rôznych aktivít a programov. **Viacročný finančný rámec na roky 2021 – 2027**⁵ a nástroj obnovy **Next Generation EU**⁶ ponúkajú príležitosti na investície na riešenie bezdomovectva. Ďalšími

³ https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/social-protection-social-inclusion/addressing-poverty-and-supporting-social-inclusion/homelessness_en

⁴ https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/european-pillar-social-rights-building-fairer-and-more-inclusive-european-union_en

⁵ <https://www.consilium.europa.eu/sk/press/press-releases/2020/12/17/multiannual-financial-framework-for-2021-2027-adopted/>

⁶ https://next-generation-eu.europa.eu/index_en

možnosťami na financovanie opatrení proti bezdomovectvu prostredníctvom rôznych programov:

- **Európsky sociálny fond Plus (ESF+)**⁷: Financuje projekty zamerané na sociálnu inklúziu, odborné vzdelávanie a integráciu marginalizovaných skupín.
- **Fond obnovy a odolnosti (RRF)**⁸: Podporuje členské štáty v reformách a investíciách do bývania a sociálnych služieb.
- **Fond pre európsku pomoc najodkázanejším osobám (FEAD)**⁹: Poskytuje základnú materiálnu pomoc, ako je jedlo a oblečenie, ako aj podporu pre integráciu.

EÚ zároveň podporuje výmenu osvedčených postupov medzi členskými štátmi. Jedným z významných prístupov boja proti bezdomovectvu sú prístupy založené na koncepcii "**Housing First**" (Najprv bývanie), ktorá kladie dôraz na poskytovanie stabilného bývania pred riešením ďalších problémov (ako sú napr. závislosti alebo zdravotné problémy).¹⁰

Ďalším inštitucionálnym prvkom európskeho riešenia otázky bezdomovectva sú inštitúcie ako EUROSTAT a mimovládne organizácie. **FEANTSA je Európska federácia národných organizácií pracujúcich s ľuďmi bez domova**.¹¹ Táto platforma je jedinou európskou mimovládnu organizáciou, ktorá sa zameriava výlučne na boj proti bezdomovectvu. FEANTSA bola založená v roku 1989 a združuje neziskové služby, ktoré podporujú ľudí bez domova v Európe. Má viac ako 130 členských organizácií z 29 krajín vrátane 22 členských štátov. FEANTSA uskutočňuje výskumu a zhromažďovanie údajov s cieľom podporiť lepšie pochopenie povahy, rozsahu, príčin a riešení bezdomovectva. Platforma zároveň podporuje a uľahčuje výmenu informácií, skúseností a osvedčených postupov medzi členskými organizáciami FEANTSA a príslušnými zainteresovanými stranami s cieľom zlepšiť politiky a postupy zamerané na riešenie bezdomovectva. Výsledkom činnosti platformy je aj zvyšovanie povedomia verejnosti o bezdomovectve a viacrozmernej povahe problémov, ktorým čelia ľudia bez domova.

1.2. Lisabonská deklarácia

Zastavme sa teraz viac detailne pri dokumente Lisabonská deklarácia o Európskej platforme pre boj proti bezdomovectvu.¹² Jej cieľom je dosiahnuť ukončenie bezdomovectva v Európskej únii do roku 2030. Deklarácia zdôrazňuje nutnosť koordinovaných politík na európskej, národnej, regionálnej a miestnej úrovni, založených na prístupe „bývanie na prvom mieste“ a integrovaných opatreniach. Okrem toho podporuje zber a analýzu údajov o bezdomovectve, financovanie z fondov EÚ, vzájomné učenie a zapojenie občianskej spoločnosti a sociálnych partnerov do riešenia tohto problému.

Dokument uvádza, že „hoci primárna zodpovednosť za riešenie bezdomovectva leží na členských štátoch a ich regionálnych či miestnych orgánoch, EÚ vyzvala na novú iniciatívu koordinácie politiky v oblasti bezdomovectva.“ Táto pomáha naplňať obnovený záväzok

⁷ <https://european-social-fund-plus.ec.europa.eu/sk/co-je-esf>

⁸ https://commission.europa.eu/business-economy-euro/economic-recovery/recovery-and-resilience-facility_sk

⁹ https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/funding/fund-european-aid-most-deprived-fead_sk

¹⁰ <https://endhomelessness.org/resource/housing-first/>

¹¹ <https://www.feantsa.org/en>

¹² https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/social-protection-social-inclusion/addressing-poverty-and-supporting-social-inclusion/homelessness_en

inštitúcií EÚ, členských štátov, občianskej spoločnosti a sociálnych partnerov, prijatý na Sociálnom samite v Porte v máji 2021, na podporu silnej sociálnej Európy a spravodlivého a inkluzívneho zotavenia z pandémie. To zahŕňa obranu spravodlivých miezd, boj proti sociálnemu vylúčeniu, riešenie chudoby a zaoberanie sa rizikami pre zraniteľné skupiny vrátane ľudí bez domova, pri podpore nových cieľov EÚ týkajúcich sa zamestnanosti, zručností a znižovania chudoby.

Dokument konštatuje, že bezdomovectvo zasahuje všetky členské štáty EÚ riešenie si vyžaduje pochopenie toho, ako sú ovplyvnené rôzne zraniteľné skupiny, ako sú deti, ženy a migranti. Preto je spoľahlivý zber údajov o bezdomovectve nevyhnutný. Podľa dokumentu je dôležité zdôrazniť zložité príčiny bezdomovectva, ako sú rastúce náklady na bývanie, strata zamestnania a diskriminácia, ako aj to, ako pandémia COVID-19 zvýšila naliehavosť účinných opatrení na riešenie bezdomovectva.

Podľa dokumentu existuje čoraz viac dôkazov podporujúcich riešenia založené na prístupe „bývanie na prvom mieste“. Podľa dokumentu sa národné, regionálne a miestne orgány majú sústrediť na prevenciu bezdomovectva, poskytovanie prístupu k trvalému bývaniu a podporným službám, zapojenie relevantných zainteresovaných strán a využívanie primeraného financovania EÚ.

1.3. Skúsenosti vybraných krajín EÚ

Mnohé krajiny využívajú administratívne údaje, ktoré odrážajú počet ľudí využívajúcich služby alebo poberajúcich dávky. Napríklad Rakúsko používa na odhad veľkosti populácie bezdomovcov údaje z registra. Do tohto počtu sú zahrnutí jednotlivci žijúci v ubytovaniach pre bezdomovcov alebo tí, ktorí sa na obecnom úrade zaregistrujú ako bezdomovci¹³. Podobne, Írske Oddelenie bývania, plánovania a miestnych samospráv (Department of Housing, Planning and Local Government) mesačne zverejňuje údaje o počte jednotlivcov v núdzových ubytovaniach financovaných štátom, ktoré spravujú bytové úrady¹⁴. V Holandsku dáta o počte osôb v denných a nočných útulkoch, jednotlivcoch bez trvalej adresy poberajúcich sociálne dávky a bezdomovcoch registrovaných v databáze užívateľov alkoholu a drog zbiera národný štatistický úrad. Dáta zahŕňajú ľudí, ktorí spia vonku alebo v aute, ľudí žijúcich v nelegálnych príbytkoch a rekreačných domoch, a tých, ktorí sa zdržiavajú v núdzových útulkoch. Centrálny štatistický úrad Holandska považuje za bezdomovcov aj ľudí, ktorí nemajú vlastné bývanie a zostávajú u rodiny, priateľov alebo známych. Sčítanie sa zameriava na bezdomovcov vo veku 18 až 64 rokov, ktorí sú registrovaní v registri obyvateľov niektorej obce. Táto skupina zahŕňa ľudí s poštovou adresou v útulku, ľudí poberajúcich sociálne dávky bez stálej adresy a bezdomovcov, ktorí prišli do kontaktu s probačnou službou.¹⁵

¹³ Fink, Marcel. (2019) EUROPEAN SOCIAL POLICY NETWORK (ESPN) Financing social protection Austria.

<https://irihs.ihs.ac.at/id/eprint/5625/7/fink-2019-financing-social-protection-austria-european-social-policy-network.pdf>

¹⁴ Daly, M. (2019) National strategies to fight homelessness and housing exclusion, European Commission, European Social Policy Network, ESPN Ireland. Dostupné na: <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=21604&langId=en>

¹⁵ Nie všetci bezdomovci sú zahrnutí v týchto registroch, pretože bezdomovci nie vždy využívajú poskytované zariadenia alebo nemusia byť v kontakte s príslušnými agentúrami. Centrálny štatistický úrad (CBS) odhaduje počet týchto menej viditeľných bezdomovcov, ako sú napríklad osoby zostávajúce u priateľov alebo rodiny. Zdroj: <https://www.cbs.nl/en-gb/news/2024/13/30-6-thousand-homeless-people-in-the-netherlands>

V Slovinsku sa každoročne zhromažďujú údaje o ľuďoch, ktorí dostávajú podporu z programov na ochranu pred bezdomovectvom, spolufinancovaných Ministerstvom práce, rodiny, sociálnych vecí a rovnosti príležitostí, konkrétne z chráneného a podporného ubytovania, denných centier a programov na prevenciu vystaňovania¹⁶. Vo Fínsku údaje zbierané obcami zhromažďuje Centrum pre financovanie a rozvoj bývania (ARA) a každoročne ich zverejňuje¹⁷. Samotné obce môžu využívať rôzne zdroje údajov, no väčšinou sa spoliehajú na údaje z registrov.^{18 19} Zber dát o ľuďoch bez domova sa v Španielsku uskutočnil v rokoch 2005, 2012 a 2022 a bol koordinovaný štatistickým úradom. Rozsah populácie boli bezdomovci vo veku 18 rokov a viac, ktorí prichádzajú do centier ponúkajúcich ubytovacie alebo stravovacie služby v obciach s viac ako 20 000 obyvateľmi. Veľkosť vzorky bola približne 3 500 služieb a referenčné obdobie výsledkov bolo február až marec. Metóda zberu údajov boli osobné rozhovory podporované počítačom (CAPI) a výnimočne telefonicky (CATI) alebo prostredníctvom internetu (CAWI) v prípade žien, ktoré sú obeťami násilia.²⁰

V kontexte tvorby metodológie sčítania je zrejmé, že existuje niekoľko možných prístupov k zberu dát o ľuďoch bez domova. Hoci výskumy a sčítania ľudí bez domova majú v Európe a USA pomerne dlhú tradíciu, doposiaľ nie je možné hovoriť o univerzálne uplatniteľnej metodológii, ktorá by bola využiteľná pre všetky kontexty a mestá.²¹ Pri tvorbe metodológie k dôležitým otázkam patrí aj to, či je preferovaným výstupom informácia o stave bezdomovectva – t. j. počte ľudí bez domova v danom časovom úseku, alebo informácia o zmene – t. j. prítoku nových osôb, resp. odtoku tých, ktorých bezdomovectvo bolo časovo ohraničené alebo ukončené. Rovnako dôležitou otázkou je, či sa zisťovanie zameriava len na odhad počtu ľudí bez domova, resp. ľudí bez prístrešia, alebo má ambíciu priniesť podrobnejší prehľad o ich životných situáciách prostredníctvom výskumu. Zatiaľ čo dáta o počte ľudí bez domova v stanovenom časovom úseku sú užitočné najmä v kontexte vyhodnocovania dostupnosti služieb pre ľudí bez domova, dáta o prítoku a odtoku ľudí bez domova umožňujú ohodnotenie účinnosti opatrení v oblasti prevencie a ukončovania bezdomovectva. Ak by sa

¹⁶ Stropnik, N. (2019). European Social Policy Network (ESPN) Social Europe National strategies to fight homelessness and housing exclusion Slovenia (PDF) ESPN Thematic Report on National strategies to fight homelessness and housing exclusion - Slovenia (2019).

https://www.researchgate.net/publication/350897432_ESPN_Thematic_Report_on_National_strategies_to_fight_homelessness_and_housing_exclusion_-_Slovenia_2019

¹⁷ Laura Kalliomaa-Puha & Olli Kangas 2019. ESPN Thematic Report on National strategies to fight homelessness and housing exclusion – Finland <https://www.utupub.fi/handle/10024/171136>

¹⁸ Busch-Geertsema, V., et al., Developing a global framework for conceptualising and measuring homelessness, Habitat International (2016), <http://dx.doi.org/10.1016/j.habitatint.2016.03.004>

Developing a global framework for conceptualising and measuring homelessness.

https://www.researchgate.net/publication/301235355_Developing_a_global_framework_for_conceptualising_and_measuring_homelessness

¹⁹ Zdroj: Geyer, L., Simmons, C., Zólyomi, E.: Homelessness: Examining data and data collection methods. European Centre for Social Welfare Policy and Research, Policy Brief 2021/2. Dostupné na:

<https://www.euro.centre.org/downloads/detail/3987>

²⁰ https://www.ine.es/dyngs/INEbase/en/operacion.htm?c=Estadistica_C&cid=1254736176817&menu=ultiDatos&idp=1254735976608

²¹ Drilling, M., Dittmann, J., Ondrušová, D., Teller, N., Mondelaers, N.: Measuring Homelessness by City Counts – Experiences from European Cities. In: European Journal of Homelessness, Volume 14, Issue 3, 2020. Dostupné: https://www.feantsaresearch.org/public/user/Observatory/2020/EJH/EJH_14-3_A4_v03.pdf

napríklad prítok ľudí bez domova v opakovaných zisťovaniach zvyšoval, naznačovalo by sa tým zlyhávanie, príp. nízka dostupnosť preventívnych opatrení prepadu do bezdomovectva²².

1.3.1. Írsko

Úvod

V Írsku je bezdomovectvo riešené kombináciou vládnych politík, legislatívy, miestnych iniciatív a práce neziskových organizácií. Hlavnú zodpovednosť nesú írske vládne orgány, ale významnú úlohu zohrávajú aj mimovládne organizácie a komunity. Počet ľudí bez domova v Írsku podľa údajov z roku 2023 presahuje 12 000, pričom rastie počet rodín a detí v núdzovom ubytovaní.

Írsko sa aktívne snaží riešiť bezdomovectvo prostredníctvom inovatívnych programov, ako je *Housing First*, ale čelí výzvam spojeným s nedostatkom bývania a vysokými nákladmi na bývanie. Riešenie tohto problému si vyžaduje kombináciu finančných investícií, legislatívnych reforiem a efektívnej spolupráce medzi vládou, samosprávami a neziskovým sektorom.

Núdzové ubytovanie je poskytované miestnymi samosprávami a neziskovými organizáciami. Zariadenia zahŕňajú: nocľahárne; podporné bývanie s prístupom k sociálnym službám; hotely a penzióny (dočasne využívané na ubytovanie rodín bez domova).

Štát poskytuje príspevky na bývanie, ako napríklad Platba na podporu bývania (Housing Assistance Payment, HAP), ktoré pomáhajú ľuďom aby si mohli dovoliť bývať v podnájmoch. Ďalšie formy pomoci zahŕňajú dotácie na nájomné a administratívnu pomoc pri získaní sociálneho bývania. Služby na prevenciu zahŕňajú právnu pomoc, mediáciu v prípadoch hrozacej straty bývania a poskytovanie finančnej podpory na pokrytie nájomného.

Kľúčové inštitúcie v tomto kontexte sú:

- Ministerstvo bývania, miestnej samosprávy a kultúrneho dedičstva (Department of Housing, Local Government and Heritage). Toto koordinuje národnú politiku v oblasti bezdomovectva a bývania a zodpovedá za financovanie a strategické plánovanie bývania pre najzraniteľnejšie skupiny.
- Miestne samosprávy. Tieto priamo spravujú poskytovanie núdzového ubytovania a sociálneho bývania, identifikujú osoby bez domova a sprostredkujú im podporu.
- Irish Housing Agency. Táto poskytuje poradenstvo a podporu v oblasti bývania vrátane podpory riešenia bezdomovectva. Zameriava sa na rozvoj sociálneho bývania a inovatívnych riešení.
- Neziskové organizácie a charitatívne organizácie ako napríklad Focus Ireland, Simon Communities of Ireland, Depaul Ireland a ďalšie. Tieto zohrávajú kľúčovú úlohu pri poskytovaní priamych služieb, ako je núdzové ubytovanie, poradenstvo, strava a podpora pre dlhodobé riešenie bývania.

²² Kválová, D., Turkovič, Z., Gerbery, D., Mičicová Ľuptáková, M. (2024): Ľudia bez domova sa rátajú. Záverečná správa zo sčítania ľudí bez domova v Bratislave 2023. Inštitút pre výskum práce a rodiny. https://ivpr.gov.sk/wp-content/uploads/2024/06/SLBD_zaverecna-sprava_ba.pdf

Príklad dobrej praxe: samospráva Dublin

Jedným z príkladov dobrej praxe je región Dublin. Inštitucionálne zabezpečenie v tomto regióne spočíva v týchto inštitúciách:

- DHRE - Výkonný orgán pre bezdomovcov v samospráve Dublin (Dublin Region Homeless Executive) funguje ako zdieľaná služba v mene štyroch dublinských miestnych orgánov. DRHE spolupracuje so zákonnými a štátom financovanými dobrovoľníckymi službami pri riešení problému bezdomovectva v dublinskom regióne. Na tento účel je zber, analýza a vykazovanie údajov kľúčom k poskytovaniu citlivých služieb pre bezdomovcov v regióne.
- PASS - Systém ubytovania a podpory na ceste (Pathway Accommodation and Support System) je spoločný online systém, ktorý využívajú všetci poskytovatelia služieb pre ľudí bez domova a všetky miestne orgány v Írsku. Systém poskytuje informácie v „reálnom čase“, pokiaľ ide o prítomnosť bezdomovcov a obsadenosť lôžok v celom dublinskom regióne.²³
- HFIT - Tím Housing First (Housing First Intake Team) je výjazdový tím, ktorý financuje DRHE a pozostáva z pracovníkov Focus Ireland a Peter McVerry Trust. Tím sa venuje jednotlivcom spiacim na ulici s cieľom podporiť ich v prístupe k vhodnému ubytovaniu a podpore, pričom HFIT sa zameriava najmä na podporu jednotlivcov, v prístupe k nájomnému bývaniu a pokračujúcej podpore.

Systém zberu dát PASS

Najzaujímavejším inštitucionálnym prvkom v systéme samosprávy Dublin je z hľadiska nášho záujmu o metodiku zberu dát, systém zberu dát PASS. Je to spoločný informačný systém pre služby pre ľudí bez domova umožňuje agentúram pracujúcim priamo s ľuďmi bez domova zaznamenávať a zdieľať informácie o práci, ktorú vykonávajú pre svojich klientov. Všetky informácie zaznamenané v systéme PASS vytvárajú komplexnú štatistickú informáciu o počte osôb bez domova. Systém PASS poskytuje štatistické údaje tak o jednotlivých klientoch ako aj o projekte ako celku. Informácie zaznamenané v systéme sa zároveň využívajú aj na zlepšenie poskytovania služieb.

Informácie uložené v systéme PASS majú vysoko citlivú povahu a preto musia byť zodpovedajúcim spôsobom chránené. Informácie zaznamenané v systéme sú obmedzené iba na informácie potrebné na sledovanie a plánovanie poskytovania služieb klientom. Všetky informácie sa zaznamenávajú v súlade s protokolmi, ktoré pre systém PASS vypracovali služby pre ľudí bez domova, a sú v súlade s právnymi predpismi o ochrane osobných údajov. Zamestnanci Národného úradu PASS a všetci pracovníci, ktorí používajú systém PASS, sú zodpovední za to aby dáta využívali v plnom súlade s právnymi predpismi o ochrane údajov.

Metodológia sčítania osôb bez domova v roku 2016 v Dubline

Sčítanie ľudí bez domova v roku 2016 sa riadilo zásadami a metodikou stanovenými v predchádzajúcich rokoch. Metodika bola vytvorená v roku 2011, ďalej zdokonalená v roku 2013 a prvýkrát použitá na nasledujúce 12-mesačné obdobie v roku 2014. Rozsah bezdomovectva v dublinskom regióne sa zisťoval pomocou rôznych zdrojov údajov a

²³ <https://www.homelessdublin.ie/info/pass>

následného zosúladenia údajov. Štyri dublinské miestne orgány predložili súbory dát týkajúce sa osôb na zoznamoch uchádzačov o bývanie, ktorým bola pridelená tzv. priorita bezdomovectva. Súbor údajov o využívaní núdzového ubytovania bol vygenerovaný z národnej databázy bezdomovcov PASS a na vyčíslenie minimálneho počtu bezdomovcov v dublinskom regióne sa použili súbory údajov zo sčítania ľudí bez domova v roku 2016.

Tieto súbory údajov reflektujú koncepčné kategórie ľudí bez strechy nad hlavou a bez domova v rámci klasifikácie ETHOS. Podľa kategórií ETHOS teda boli sčítaní jednotlivci, ktorí žijú vo:

- verejných alebo vonkajších priestoroch
- nočných prístreškoch
- ubytovniach pre bezdomovcov
- dočasnom ubytovaní
- ústavoch na výkon trestu odňatia slobody
- zdravotníckych zariadeniach
- podporovanom ubytovaní pre bývalé domácnosti bez domova

Prostredníctvom zosúladenia údajov sa identifikovali jedinečné osoby, odstránili duplicity a vytvoril sa jeden spoločný súbor údajov. Tento súbor údajov je definovaný ako „minimálna známa populácia v dublinskom regióne s potrebou bývania“. Táto populácia je označená veľkým písmenom „P“.

Kategória „P“ má 4 subpopulácie, ktoré odrážajú osoby, ktoré nemali ukončené posúdenie potreby bývania v rámci žiadneho z miestnych orgánov, ale v roku 2016 sa zapojili do využívania služieb pre ľudí bez domova takým spôsobom, že sa dalo odôvodnene povedať, že majú potrebu bývania.

Hodnota „P“ v roku 2016 bola vypočítaná takto: „P“ = $p_1 + p_2 + p_3 + p_4$

- p_1 : Osoby na čakacích zoznamoch PASS a miestnych orgánov s ukončeným posúdením potreby bývania
- p_2 : Osoby na čakacích zoznamoch miestnych orgánov, ktoré nevyužili služby pre ľudí bez domova financované DRHE ale sú bez záznamov PASS
- p_3 : Jednotlivci spiaci na ulici, ktorí sa v roku 2016 zapojili do služieb aspoň 12-krát a v roku 2016 nemali prístup k núdzovému ubytovaniu na viac ako 8 nocí
- p_4 : Jednotlivci využívajúci služby pre bezdomovcov, ktorí ale neboli na čakacích zoznamoch miestnych orgánov.

Podskupiny identifikované ako populácia v rámci „P“ ilustrujú, že rôzne osoby zažívajú bezdomovectvo odlišne. Populácia „P“ bola tiež vyprofilovaná podľa veku, pohlavia a národnosti a porovnaná s profilom minimálnej známej populácie bezdomovcov v dublinskom regióne v rokoch 2014 a 2015.

1.3.2. Veľká Británia

Úvod

Vo Veľkej Británii je problém bezdomovectva riešený kombináciou vládnych, charitatívnych a komunitných iniciatív. Vláda prijala zákony, ktoré zaväzujú miestne samosprávy pomáhať ľuďom ohrozeným stratou bývania. Napríklad Zákon o znižovaní počtu ľudí bez domova (Homelessness Reduction Act, 2017) zaväzuje miestne úrady poskytnúť podporu ohrozeným jednotlivcom a rodinám. Investície do výstavby a údržby sociálneho bývania sú kľúčové pre vládne politiky. Miestne samosprávy tiež musia poskytnúť núdzové prístrešie pre zraniteľné osoby, napríklad pre ženy s deťmi alebo pre ľudí so zdravotnými problémami.

Prevencia bezdomovectva sa uskutočňuje najmä cez poskytovanie právneho a finančného poradenstva pre ľudí v riziku straty bývania. Existujú aj špeciálne programy pre mladých, ktorí opúšťajú systém pestúnskej starostlivosti alebo čelia rodinným problémom. V zimných mesiacoch sa zintenzívňujú kampane na ochranu ľudí pred mrazmi. Mestá a charitatívne organizácie otvárajú núdzové ubytovne a prístrešky.

Napriek týmto opatreniam je bezdomovectvo stále problém. Faktory ako nedostatočné financovanie, vysoké ceny bývania a socio-ekonomická nerovnosť komplikujú situáciu. Kritici tvrdia, že je potrebné viac investovať do dlhodobých riešení, napríklad do výstavby cenovo dostupného bývania. Kľúčové inštitúcie v tomto kontexte sú tieto inštitúcie: Ministerstvo pre bývanie, komunity a miestnu samosprávu (MHCLG - Ministerstvo pre bývanie, komunity a miestnu samosprávu) a Homeless Link - národná členská charitatívna organizácia pre organizácie pracujúce priamo s ľuďmi bez domova v Anglicku.

Metodológia sčítania ľudí bez domova

V Spojenom kráľovstve sa na evidenciu bezdomovectva používajú dve základné metodiky:

- Sčítanie ľudí bez domova spiacich na ulici (The Rough Sleeping Snapshot)
- Zákonné údaje o ľuďoch bez domova (Statutory Homelessness data).

Tieto prístupy pomáhajú zachytiť rozsah bezdomovectva a zameriavajú sa na rôzne aspekty problému.

Sčítanie ľudí bez domova spiacich na ulici (The Rough Sleeping Snapshot)

Od roku 1998 do roku 2010 boli o sčítanie ľudí bez domova spiacich na ulici požiadané len miestne orgány so známymi alebo predpokladanými problémami s ľuďmi bez domova, ktorí prespávajú na uliciach. Išlo približne o štvrtinu všetkých miestnych úradov v Anglicku. Po roku 2010 sú o sčítavania požiadané všetky samosprávy.

Ľudia spiaci na ulici (*rough sleeping*) sú definovaní ako osoby, ktorí spia, chystajú sa spať (sedia alebo stoja vedľa svojho lôžka) alebo skutočne spia pod holým nebom (napríklad na uliciach, v stanoch, v podchodoch, v parkoch, v autobusových prístreškoch). Medzi osoby, ktoré sa chystajú spať na ulici patria aj osoby, ktoré sedia v spacom vaku alebo v posteľnej bielizni. Definícia nezahŕňa ľudí v ubytovniach alebo prístreškoch, ľudí v kempoch alebo miestach používaných na rekreačné účely alebo účastníkov organizovaných protestov a ľudí v *squatoch*.

Miestne orgány v spolupráci s miestnymi agentúrami rozhodujú o tom, aký prístup pri sčítaní použijú pri zisťovaní stavu ľudí, ktorí prespávajú na ulici. Odporúča sa im, aby použili prístup, ktorý najpresnejšie odráža počet ľudí spiacich na čierne v ich miestnom orgáne a poskytuje odhad, ktorý najlepšie zodpovedá miestnemu kontextu. Miestny orgán sa môže rozhodnúť použiť rôzne metódy, medzi ktoré patria napríklad odhad založený na počte ľudí, ktorí v lokalite prespávajú v "sčítacej noci" – t. j. v jeden deň, ktorý si miestny orgán zvolil v období od 1. októbra do 30. novembra.

Lokality sú rozdelené do segmentov pre každý sčítací tím. Každý sčítací tím potreboval mapu, na ktorej boli jasne vyznačené hranice jeho lokality a všetky známe miesta v ktorých ľudia prespávajú. Je tiež dôležité, aby boli hranice lokalít pre jednotlivé tímy presné, aby nedošlo k dvojitému započítaniu alebo naopak, k ich úplnému vynechaniu. Lokality, na ktoré sa sčítanie vzťahovalo, mali byť tímom a jednotlivým sčítacím komisárom dobre známe. Najúčinnější sa ukázali tí sčítací komisári, ktorí majú vedomosti o tom, kde v danej lokalite ľudia bez domova pravdepodobne prespávajú.

Homeless Link poskytla miestnym orgánom formulár na overenie sčítania, ktorý použili v deň sčítania. Od sčítacích komisárov sa žiadalo, aby podľa možnosti, zaznamenali nasledujúce informácie:

- lokalita
- celé meno osoby bez domova (ak je známe)
- demografické údaje (t. j. vek, pohlavie, národnosť)
- potreby podpory
- dĺžka prespávania na ulici
- dôvod, prečo nie sú známe podrobnosti
- či mal ubytovanie, ale ho nevyužil
- akčný plán na ukončenie prespávania na ulici pre každú zistenú osobu.

Miestne orgány po skončení sčítania uskutočňujú stretnutie zainteresovaných strán ohľadom odhadu počtu bezdomovcov, ktoré vykonali agentúry. Stretnutia sú založené na predpoklade, že účastníci stretnutia sú schopné zdieľať základné informácie o bezdomovcoch. Agentúry sa na týchto stretnutiach so samosprávami zvyčajne dohodnú a podpíšu protokol o výmene údajov. Považuje sa dôležité, aby sa zabezpečil spôsob identifikácie jednotlivcov podľa mena alebo jedinečného identifikátora (napr. iniciálok a dátumu narodenia), aby sa minimalizovalo riziko dvojitého započítania osôb. V roku 2024 väčšina samospráv použila na vypracovanie prehľadu o počte osôb bez domova takýto odhad založený na dôkazoch.

Zákonné údaje o bezdomovectve (Statutory Homelessness data)

Miestne orgány zodpovedné za bývanie vykazujú svoje činnosti v oblasti bezdomovectva podľa časti 7 zákona o bývaní z roku 1996 (Part 7 of the Housing Act 1996) pre Ministerstvo pre bývanie, komunity a miestnu samosprávu, prostredníctvom štvrtročného štatistického výkazu Zber informácií o prípadoch bezdomovectva (Homelessness Case Level Information Collection, H-CLIC). H-CLIC je súbor dát o prípadoch bezdomovectva a činnosti orgánov v rámci legislatívneho rámca. Tento zber bol zavedený v apríli 2018 spolu s významnými zmenami v

legislatíve o bezdomovectve, ktoré zaviedli nové povinnosti v oblasti bezdomovectva prostredníctvom implementácie zákona o znižovaní počtu bezdomovcov (Homelessness Reduction Act – HRA).

Všetky miestne orgány teraz poskytujú údaje prostredníctvom H-CLIC na štvrťročnej báze. Väčšina miestnych orgánov spravuje svoje údaje o prípadoch tzv. zákonného bezdomovectva a vytvára príslušné údaje na predkladanie pre Ministerstvo pre bývanie, komunity a miestnu samosprávu.

V štvrťročných publikáciách často chýbajú údaje za niektoré miestne orgány. V týchto prípadoch zahŕňa národný súčet *odhady* za tieto miestne orgány na základe predchádzajúcich trendov.

Zákonná definícia bezdomovectva presahuje rámec toho, že osoba je bez strechy nad hlavou alebo prespáva na ulici. V § 175 zákona z roku 1996 sa uvádza, že bezdomovcom je osoba, ktorá spolu so svojou domácnosťou nemá k dispozícii ubytovanie, na ktoré majú zákonné právo na jeho užívanie, napríklad na základe vlastníctva, nájomnej zmluvy alebo iného povolenia na pobyt. Podľa tohto zákona sú bezdomovcom aj osoby, ktoré majú k dispozícii ubytovanie, ale je pre nich neprimerané, napríklad je cenovo nedostupné alebo nevhodné na bývanie. Ubytovanie sa nepovažuje za primerané na ďalšie užívanie aj vtedy, ak je pravdepodobné, že jeho užívanie povedie k násiliu a domácejmu násiliu voči žiadateľovi alebo komukoľvek v jeho domácnosti. Zákonná definícia bezdomovectva zahŕňa aj situácie, keď má niekto mobilný dom, hausboot alebo inú pohyblivú stavbu vhodnú na bývanie, ale nemá ju kde legálne umiestniť.

1.3.3. Nemecko

Úvod

Počet bezdomovcov v Nemecku sa v posledných rokoch výrazne zvýšil. Tento nárast je pripisovaný viacerým faktorom, vrátane zvýšeného počtu utečencov, najmä z Ukrajiny, ktorí nemajú zabezpečené bývanie. Medzi hlavné príčiny bezdomovectva u nemeckých občanov patria: nútené vysťahovanie (57 %), dlhy za nájom a energie (21 %), konflikty v osobnom okolí (20 %), rozchod alebo rozvod (16 %). Inflácia, zvýšené náklady a nájomné zaťažujú najmä domácnosti s nízkymi príjmami, čo vedie k energetickej chudobe, dlhom za nájom a následnému bezdomovectvu. Medzi obzvlášť zraniteľné skupiny patria nízkopríjmové jednočlenné domácnosti, osamelí rodičia a viacdenné rodiny.

Metodológia

Na štatistické účely je však potrebná právna definícia, ktorá je jasná a zároveň operacionalizovateľná. Podľa Zákona o hlásení bezdomovectva (Wohnungslosenberichtserstattungsgesetz – WoBerichtsG)²⁴ je osoba bez domova, ak nemá k dispozícii žiadny byt alebo jej užívanie bývania nie je zabezpečené nájomnou zmluvou, resp. vlastníckym právom. Táto právna definícia je užšia ako typológia ETHOS Light, pretože sa zameriava na právnu istotu.

²⁴ <https://www.gesetze-im-internet.de/woberichtsg/BJNR043710020.html>

Zákon o hlásení bezdomovectva (WoBerichtsG) podľa článku 8 ods. 2 a 3 spolkového zákona o bezdomovectve stanovuje, aby sa prostredníctvom výskumných projektov zhromažďovali informácie o rozsahu a štruktúre bezdomovectva a skrytého bezdomovectva, ktoré budú následne predstavené v rámci pravidelných správ federálnej vlády o bezdomovectve. Na dosiahnutie tohto cieľa sa vytvorilo v roku 2022 výskumné konzorcium GISS a Kantar Public (teraz Verian²⁵), ktoré sa podujalo zhromažďovať príslušné údaje. Konzorcium vypracovalo správu²⁶, v ktorej dáta sú reprezentatívne pre Nemecko na federálnej úrovni. Štúdia predstavila dáta, ktoré boli zhromaždené v časovom období od 1. februára do 7. februára 2022 na základe rozhovorov s reprezentatívnou vzorkou osôb bez domova. Dáta boli získané v troch etapách v 151 nemeckých mestách a obciach. Po prvýkrát sa tak zhromaždili spoľahlivé údaje o počtoch osôb bez domova žijúcich na ulici alebo v provizórnych prístreškoch, ako aj o počtoch prípadov tzv. skrytého bezdomovectva, ktoré bývajú u známych alebo príbuzných. Okrem toho štúdia poskytla informácie o sociálno-demografickom zložení oboch skupín ľudí bez domova a o dôležitých sprievodných aspektoch ich životnej situácie - napríklad o zdravotných ťažkostiach, skúsenostiach s násilím, prístup k pitnej vode a využívaní zariadení núdzového ubytovania.

GISS/Kantar klasifikoval jednotlivcov ako ľudí bez domova, ak uviedli, že spali na ulici alebo v provizórnych ubytovacích zariadeniach v noc prieskumu alebo aspoň jednu zo siedmich predchádzajúcich nocí. Jednotlivci boli zaradení medzi osoby zažívajúce tzv. skryté bezdomovectvo, ak počas predchádzajúcich siedmich nocí neboli inštitucionálne ubytovaní a dočasne sa uchýlili k priateľom alebo príbuzným z dôvodu, že nemali legálne zabezpečené vlastné bývanie, bez toho, aby si tam zriadili trvalý pobyt. Celkovo boli rozhovory vykonané so 423 osobami zažívajúcimi skryté bezdomovectvo a 1 112 jednotlivcami bez domova bez prístrešia v 757 inštitúciách v 151 obciach. Vzorka bola navrhnutá tak, aby bolo možné výsledky extrapolovať na celú populáciu ľudí bez domova v týchto dvoch skupinách.

Respondenti boli oslovení prostredníctvom organizácií poskytujúcich pomoc ľuďom bez domova alebo iných zariadení, ktoré navštevujú ľudia bez domova (napr. denné centrá, poradenské centrá, služby pomoci na ulici, centrá práce, služby pre mládež atď.). Tento prístup predpokladá, že takmer všetci jednotlivci majú nejaký kontakt so systémom pomoci. V každom prípade boli účastníci opýtaní, kde sa zdržiavali v noci z 31. januára na 1. februára aby sa zosúladi so štatistikami o ubytovaných bezdomovcoch.

Prieskumom sa získali nasledujúce informácie, ktoré presahujú rámec štandardných štatistických údajov:

- pohlavie (muži, ženy, iné)
- vek (>18, 18-21, 21-25, 25-30, 30-40, 40-50, 50-65, 65+)
- štátna príslušnosť (nemecká, nenemecká, bez štátnej príslušnosti)

²⁵ <https://www.veriangroup.com/>

²⁶ https://www.giss-ev.de/filestorage/publikationen/fb-605-empirische-untersuchung-zum-wohnungslosenberichterstattungsgesetz_titel_bmas.pdf

- usporiadanie domácnosti (slobodný, v partnerstve bez detí, v partnerstve s deťmi, osamelý rodič, iná viacčlenná domácnosť)
- trvanie bezdomovectva (posledný byt s nájomnou zmluvou)
- dôvod straty bývania (Dôvody straty bývania iné ako dlh na nájomnom - uväznenie, rozchod/rozvod, porušenie nájomnej zmluvy/porušenie zmluvy, susedské konflikty, rodinné/osobné dôvody, výpoveď z dôvodu osobného užívania, ťažkosti s platením, choroba, strata zamestnania, domáce násilie, demolácia/rekonštrukcia/poruchy bývania, iné/neurčené)
- kontakt so systémom pomoci
- vlastné hodnotenie zdravotného stavu
- dlhodobá práceneschopnosť alebo zdravotné postihnutie
- využívanie núdzových prístreškov a dôvody ich nevyužívania (Príliš veľa ľudí pre mňa, Je to pre mňa príliš nebezpečné, Nájdem si lepšie miesta na prespanie, Je to pre mňa príliš špinavé, Príliš prísne pravidlá v dome, Ubytovanie je plné, Nemôžem dostať miesto, Nemôžem sa deliť o izbu s rodinou/partnerom, Ľudia so zvieratami nebudú prijatí, Môžete zostať len niekoľko dní, I Nevedel som, že to existuje, Iné dôvody)
- skúsenosť s násilím (urážky, zneužívanie, vyhrážanie, krádež, lúpež, napadnutie, sexuálne obťažovanie, napadnutie alebo znásilnenie, nútenie k prostitúcii, iné formy násilia)
- prístup k tečúcej vode
- ubytovanie v referenčnú noc (31/01 - 01/02).

Ubytování bezdomovci v Nemecku

V Nemecku je systém ubytovania osôb bez domova v kompetencii obcí na základe príslušných zákonov o polícii a verejnom poriadku spolkových krajín. Spolková štatistika, ktorú každoročne 31. januára vykonáva Spolkový štatistický úrad v súlade s § 3 ods. 2 zákona o hlásení bezdomovectva (WoBerichtsG), Pre štatistiku sa zbierajú údaje o osobách, ktoré sú ubytované miestnymi orgánmi alebo nezávislými organizáciami z dôvodu bezdomovectva.

Aby sa odlíšili osoby bez domova od osôb ubytovaných u známych, do štatistiky sa zahŕňajú len osoby, ktorým poskytli bývanie obce, združenia obcí alebo iní poskytovatelia sociálnych služieb. Tieto administratívne postupy poskytujú údaje dostupné na štatistické účely. Štatistika preto obsahuje informácie o osobách bez domova, ktoré boli k referenčnému dátumu ubytované buď na základe zákonov o verejnom poriadku spolkových krajín, alebo prostredníctvom opatrení na základe tzv. sociálneho zákonníka.

Iné formy bezdomovectva v Nemecku

Typológia ETHOS-Light poukazuje aj na iné formy bezdomovectva, ktoré sa vzťahujú na osoby, ktoré z dôvodu nedostatku vlastného bývania žijú v zariadeniach primárne určených na iné špecifické účely alebo v nich zostávajú dlhšie, ako je nevyhnutné. Patria sem jednotlivci v útulkoch pre obete domáceho násilia (ako sú ženské útulky), vo väzniciach a v zariadeniach dlhodobej zdravotnej starostlivosti (skupiny ETHOS 4 a 3 - ženské útulky alebo ubytovanie). V Nemecku sem patrí aj veľká skupina utečencov s priznaným právom na pobyt, ktorí naďalej bývajú v hromadných ubytovacích zariadeniach, pretože si nemôžu nájsť vlastné bývanie.

Na základe zistení zo štatistík o bezdomovectve a doplňujúcich správ sa v tretej správe spolkovéj vlády, ktorá sa má uverejniť v roku 2026, posúdi, či a za akých podmienok možno štatistiky o bezdomovectve rozšíriť o ďalšie skupiny alebo údaje.

1.3.4. Dánsko

Úvod

Bezdomovectvo v Dánsku je dlhodobým sociálnym problémom, ktorý krajina aktívne rieši. Podľa údajov z roku 2011 bolo v Dánsku približne 5 000 ľudí bez domova. V roku 2021 sociálne služby uvádzali okolo 6 500 bezdomovcov.

Dánsko implementovalo viaceré stratégie na zníženie bezdomovectva, vrátane prístupu *Housing First*, ktorý sa zameriava na poskytnutie stabilného bývania ako prvého kroku k riešeniu ďalších problémov jednotlivcov. Tento prístup sa ukázal ako účinný v znižovaní počtu ľudí bez domova.

Napriek rôznym opatreniam bezdomovectvo v Dánsku pretrváva, pričom postihuje rôzne skupiny obyvateľstva vrátane mladých ľudí, žien a migrantov. Krajina však pokračuje v implementácii politik a programov zameraných na prevenciu a znižovanie bezdomovectva.

Metodológia

Dánska definícia bezdomovectva, ktorá sa používa pri mapovaní bezdomovectva od roku 2007, vychádza z obmedzeného súboru kategórií klasifikácie ETHOS a je veľmi podobná definícii ETHOS-light. Na dánske podmienky však boli vykonané určité úpravy, napr. do dánskej definície bezdomovectva nie sú zahrnuté ženy, ktoré sa zdržiavajú v útulkoch pre ženy z dôvodu domáceho násilia. Naopak, sú zahrnuté v klasifikácii ETHOS aj ETHOS-light.

Dánska koncepčná definícia bezdomovectva: Za bezdomovcov sa považujú osoby, ktoré nemajú vlastné bývanie alebo izbu (vo vlastníctve alebo v prenájme), ale ktoré sa zdržiavajú v dočasných ubytovacích zariadeniach alebo sa dočasne a bez zmluvy zdržiavajú u rodiny, priateľov alebo známych. Za bezdomovcov sa považujú aj ľudia bez miesta na prenocovanie v nasledujúcu noc.

Operatívna definícia: Operatívna definícia toho, kto má byť započítaný ako bezdomovec, pozostáva z ôsmich situácií, ktoré sú definované ako bezdomovectvo:

- prenocovanie na ulici, na schodisku, v prístrešku
- prenocovanie v núdzovom nocľahárni
- prenocovať v útulku pre bezdomovcov
- pobyt v hoteli z dôvodu bezdomovectva
- zdržiavať sa dočasne a bez zmluvy u rodiny, priateľov alebo známych
- pobyt v dočasnom prechodnom ubytovaní bez trvalej zmluvy
- prepustenie z väzenia do jedného mesiaca bez riešenia bývania
- prepustenie z nemocnice alebo liečebného zariadenia do jedného mesiaca bez riešenia bývania

Okrem týchto ôsmich situácií je zahrnutá aj kategória „iné“, ktorá zahŕňa okrem iného osoby, ktoré nocujú v príbytkoch, karavanoch atď.

Národné mapovanie v roku 2019 ako príklad dobrej praxe

V roku 2019 v Dánsku sa uskutočnilo Národné mapovanie bezdomovectva v Dánsku (Hjemløshed i Danmark 2019, National kortlægning). Prieskum sa uskutočnil v dvoch etapách. Najprv boli identifikované všetky sociálne služby a orgány, ktoré by mali byť v kontakte s ľuďmi bez domova alebo o nich vedieť počas týždňa prieskumu. Prieskum zahŕňal služby určené špeciálne pre osoby bez domova, ako sú útulky a nocľahárne, ako aj iné služby a orgány, ktoré sa s nimi môžu pri svojej práci stretnúť – napr. psychiatrické oddelenia, centrá pre liečbu závislostí a miestne samosprávne jednotky, ako sú sociálne služby, úrady práce a orgány činné v trestnom konaní. Organizácie občianskej spoločnosti, ako sú drop-in centrá a útulky, boli tiež zapojené, aby sa zabezpečilo, že budú zahrnuté aj osoby bez domova, ktoré nevyužívajú služby, najmä tie, ktoré dočasne prespávajú u priateľov alebo rodiny.

Zoznam príslušných služieb a orgánov vychádza z predchádzajúceho prieskumu z roku 2017. Útvary boli tiež požiadané, aby zadali nové služby alebo jednotky orgánov, čo viedlo k celkovému počtu 1 473 oslovených jednotiek. Nie všetky jednotky však boli v kontakte s osobami bez domova a mnohé menšie služby neuviedli žiadne osoby bez domova.

Vykonanie prieskumu

Prieskum sa uskutočnil v 6. týždni roku 2019, pričom všetky príslušné jednotky dostali osobné formuláre, ktoré vyplnili za každého jednotlivca bez domova, s ktorým boli v kontakte. Formuláre bolo možné vyplniť elektronicky prostredníctvom platformy, ktorú poskytol Štatistický úrad Dánska, pričom týmto spôsobom bolo odoslaných približne 60 % formulárov.

Zvyčajne formuláre vyplňali zamestnanci, zatiaľ čo v iných prípadoch sa na vyplňaní formulárov podieľali samotné osoby bez domova. Je dôležité poznamenať, že pri vyplňaní formulárov personálom sa mohli vyskytnúť odhady alebo predpoklady o duševnom zdraví osoby, užívaní návykových látok alebo dôvodoch bezdomovectva. V niektorých prípadoch nemusel mať personál úplné vedomosti o situácii jednotlivca.

Osobný formulár

Na začiatku osobného formulára sa nachádza celý rad informácií, ktoré musí pracovník služby vyplniť v súvislosti s jednotkou, kde bol občan bez domova zaregistrovaný. Okrem toho sa v prieskume zhromažďujú údaje o situácii jednotlivca bez domova vrátane pohlavia, veku, etnickej príslušnosti, príjmu a toho, či má deti. Boli pridané dve nové otázky týkajúce sa maloletých osôb žijúcich s bezdomovcom.

Na kontrolu dvojitého započítania boli vyžiadané aj osobné identifikačné čísla. Ak nebolo možné poskytnúť úplné číslo CPR, akceptovali sa čiastočné informácie, ako napríklad dátum narodenia alebo iniciály. V prípadoch s viacerými formulármi pre tú istú osobu sa uprednostnili tie, v ktorých sa osoba podieľala na vyplnení formulára. Uprednostnené boli aj formuláre s najúplnejšími informáciami.

Formulár sa tiež pýta na dĺžku trvania bezdomovectva a duševné a fyzické zdravie jednotlivca, ako aj na závislosť od návykových látok alebo liečbu. Okrem toho obsahuje otázku, či je osoba funkčným bezdomovcom (t. j. má bývanie, ale nie je schopná ho využívať) Okrem toho sa kladú otázky o príčinách jej bezdomovectva a o sociálnych službách alebo liečbe, ktoré osoba využíva.

Osobný formulár obsahoval aj otázku, či osoba nemá v Dánsku trvalý pobyt, pretože niektorí neregistrovaní migranti v Dánsku sú tiež bezdomovcami. Keďže migranti bez domova bez trvalého pobytu často nemajú prístup k sociálnym službám, prieskum sa pri zbere údajov pre túto skupinu spoliehal predovšetkým na nocľahárne a drop-in centrá. Keďže títo migranti nemôžu využívať systém sociálnej starostlivosti v rovnakej miere ako migranti s trvalým pobytom, existuje vyššie riziko, že niektorí migranti bez domova neboli v prieskume zaregistrovaní.

Rozsah podhodnotenia

Pri počítaní bezdomovcov vždy existuje určitá miera neistoty, čo znamená, že niektorí bezdomovci pravdepodobne neboli zaregistrovaní. To platilo aj v predchádzajúcich prieskumoch. Do sčítania boli zahrnutí len tí, ktorí mali kontakt s verejnými orgánmi alebo službami, takže zaznamenaný počet osôb bez domova by sa mal považovať za minimálny odhad. Môže ísť o bezdomovcov, ktorí majú okrem bezdomovectva len niekoľko ďalších sociálnych problémov, alebo o bezdomovcov s komplexnými problémami, ktorí „vypadli“ zo systému sociálnej starostlivosti (hoci mnohých z nich pravdepodobne evidujú núdzové nocľahárne). Z prieskumu z roku 2019 vyplýva, že počet osôb bez domova sa v porovnaní s rokom 2017 znížil. Dáta naznačujú, že nižší počet môže byť spôsobený tak nižšou mierou participácie vo výskume ako aj skutočným znížením počtu bezdomovcov v rámci špecifických skupín.

1.3.5. Česká republika

Úvod

Bezdomovectvo v Českej republike predstavuje závažný sociálny problém, ktorý sa v posledných rokoch zhoršuje. Podľa údajov z jari 2019 žilo v Česku približne 23 830 ľudí bez domova, z toho 2 600 detí. Najviac bezdomovcov bolo v Moravskoslezskom kraji a v Prahe. V roku 2024 sa odhaduje, že v Českej republike žije približne 24 000 ľudí bez vlastnej strechy nad hlavou. Približne polovica z nich žije vonku na ulici, v provizórnych prístreškoch alebo v opustených budovách, zatiaľ čo druhá polovica využíva azylové domy a obecné ubytovne.

Znepokojujúci je aj nárast počtu bezdomovcov v dôchodkovom veku, čo poukazuje na zhoršujúcu sa sociálnu situáciu tejto vekovej skupiny. Situácia sa zhoršuje aj v menších mestách, kde počet ľudí bez domova narastá.

Česká republika sa snaží riešiť problematiku bezdomovectva prostredníctvom rôznych sociálnych programov a iniciatív. Napriek tomu počet ľudí bez domova zostáva vysoký, čo poukazuje na potrebu ďalších opatrení a podpory pre zraniteľné skupiny obyvateľstva.

Sčítanie osôb bez domova v Českej republike ako príklad dobrej praxe

Sčítanie ľudí bez domova v Českej republike sa uskutočnilo v období od 8. apríla do 14. apríla 2019. Na zistenie počtu ľudí bez domova a bez prístrešia podľa európskej typológie ETHOS sa kombinovalo niekoľko metód. Zisťoval sa počet osôb bez strechy nad hlavou, t. j. osôb spiacich v danom týždni na verejných priestranstvách alebo vonku (napr. ulice, podchody, železničné stanice, letiská, verejná doprava, kanály, jaskyne, odstavené vagóny, stany, garáže, pracovne, pivnice a podkrovia domov, autá, cudzie záhradné chatky) a osôb spiacich v nocľahárňach pre osoby bez domova. Okrem toho boli sčítané vybrané kategórie osôb bez domova, a to osoby ubytované v útulkoch a nekomerčných obecných útulkoch pre osoby bez domova, v domoch na polceste a osoby, ktoré sa v noci z 13. na 14. apríla 2019 nachádzali v zdravotníckych alebo väzenských zariadeniach a zároveň bolo zrejmé, že nemajú stabilné bývanie, do ktorého by sa mohli po prepustení vrátiť (stratili ho počas hospitalizácie alebo uväznenia alebo ho predtým nemali).

Hlavnou a najrozsiahlejšou časťou sčítania bolo sčítanie v jednotlivých obciach Českej republiky, do ktorého sa aktívne zapojilo 403 obcí. V nich boli do sčítacích hárkov zapísané všetky osoby bez domova. Sčítanie sa uskutočnilo podľa 4 rôznych scenárov, aby sa čo najlepšie prispôbilo veľkosti obce, kapacitným možnostiam sčítacích komisárov a prítomnosti alebo neprítomnosti nízkoprahových denných služieb pre osoby bez domova. Na doplnenie identifikovaných osôb bez domova v obciach krajiny sa prostredníctvom elektronických dotazníkov zisťovali aj údaje o počte osôb bez domova a ich ďalších charakteristikách (vek, pohlavie). Takto sme získali údaje o počte osôb, ktoré sa zdržiavajú vo všetkých útulkoch na území Českej republiky, teda aj v tých obciach, kde sa sčítanie neuskutočnilo. Ďalšie dotazníky boli použité pre domy na polceste, zdravotnícke zariadenia s lôžkovou starostlivosťou väznice (vrátane psychiatrických nemocníc) a zariadenia na výkon väzby (väznice, ústavy na výkon väzby a detenčné centrá).

Sčítanie v obciach

Sčítanie ľudu v obciach

Scenáre sčítania – metodiky, podľa ktorých sa uskutočnilo sčítanie osôb bez domova v jednotlivých mestách a obciach. Boli vypracované štyri základné metodiky, t. j. scenáre sčítania (1, 2, 3, 4), z ktorých dve mali ďalšie podkategórie (3b a 4b).

Scenár 1: Sčítanie podľa vlastných záznamov. Scenár používaný v malých mestách a obciach a tam, kde bol počet ľudí bez domova presne známy. Prípadne tam, kde z kapacitných dôvodov nebolo možné vykonať sčítanie v teréne. Údaje zahŕňali údaje o osobách v pobytových zariadeniach pre bezdomovcov, t. j. útulkoch, nekomerčných obecných ubytovniach, nocľahárňach a domoch na pol ceste.

Scenár 2: Úplné sčítanie na vopred určených miestach v teréne v obciach, kde sa nenachádzali žiadne nízkoprahové inštitucionálne služby pre osoby bez domova. V týchto obciach však mohli existovať terénne programy pre osoby bez domova alebo tam mohli existovať pobytové služby, ako je útulok, dom na polceste alebo obecná ubytovňa pre osoby bez domova. Tento scenár sčítania bol použitý v 24 obciach.

Sčítaniu predchádzalo vytvorenie mapy miest, kde sa zdržiavajú ľudia bez domova. Výsledný zoznam miest pre bezdomovcov v danej obci obsahoval dve časti. Prvú časť tvoril súpis miest, kde sa bezdomovci zhromažďujú počas dňa, a druhú časť tvoril súpis miest, kam sa bezdomovci uchylujú na prespanie vo večerných hodinách. Podľa takto pripravenej mapy sa naplánovali pochôdzkové trasy sčítacích komisárov. Komisári vo dvojiciach alebo v sprievode mestskej polície opakovane prechádzali všetky miesta vyznačené na mape a zaznamenávali všetkých bezdomovcov, ktorých na nich (a na ceste k nim) stretli.

Ak sa v obci nachádzal útulok, dom na polceste alebo obecná ubytovňa (nekomerčná) pre bezdomovcov, zisťovali sa aj údaje o počte klientov a ich základných charakteristikách (pohlavie, vek, typ ubytovania a celková dĺžka pobytu bez strechy nad hlavou alebo v byte) k noci z 13. na 14. apríla 2019.

Scenár 3: Úplné terénne sčítanie v komunitách, v ktorých existovali akékoľvek inštitucionálne nízkoprahové služby pre bezdomovcov. Úplné sčítanie na vopred určených miestach v teréne a v zariadeniach pre bezdomovcov. Modifikácia 3b bola použitá v mestách s nízkoprahovými dennými centrami.

Osoby bez domova boli sčítané v inštitucionálnych nízkoprahových službách aj v teréne na vopred určených miestach, kde sa zdržiavajú. Okrem sčítacích komisárov boli do sčítania zapojené aj organizácie, ktoré poskytovali nízkoprahové služby pre bezdomovcov v komunite. Sčítanie v teréne sa uskutočnilo podobným spôsobom ako v scenári 2, t. j. opakovanými návštevami vopred identifikovaných lokalít počas piatich pracovných dní od 8. do 12. (resp. 13.) apríla 2019. V tých istých dňoch sa paralelne uskutočnilo sčítanie bezdomovcov v nízkoprahových denných centrách (resp. K-centrách) a v nocľahárňach. V týchto zariadeniach sa registrovali všetci klienti, ktorí v daný deň využili ich služby a patrili do cieľových kategórií bezdomovcov a ľudí bez domova. Aby sa predišlo duplicite, vo väčších mestách sa použili karty „Sčítanie ľudí bez domova a bez prístrešia 2019“, ktoré dostali všetky sčítané osoby.

Sčítanie bolo kontaktným sčítaním. Najprv sa vykonala vizuálna identifikácia potenciálnych osôb z cieľovej skupiny, ktoré potom sčítací komisár oslovil a opýtal sa ich na základné charakteristiky (typ miesta na prespanie, vek, čas strávený na ulici). Overovalo sa tiež, či osoba už nebola sčítaná v priebehu týždňa.

Ak sa v obci nachádzal aj útulok alebo obecná ubytovňa (nekomerčná) pre osoby bez domova, údaje o ich klientoch sa zisťovali aj na osobitnom sčítacom hárku.

Scenár 4: metóda „opätovného zachytenia“. Sčítanie v najväčších mestách s vyšším počtom ľudí bez domova. Ide o metódu založenú na sčítaní v denných centrách pre bezdomovcov (fáza 1) a čiastočnom sčítaní na vopred určených miestach (fáza 2). Obe fázy zberu údajov sa uskutočnili v priebehu jedného týždňa od 8. do 13. apríla 2019. Na doplnenie sa zbierali aj údaje z nocľahární a útulkov (fáza 3). Ak centrum pre nízkopříjmové skupiny nemalo záverečný deň, použil sa modifikovaný scenár (4b), v ktorom sa prvá fáza sčítania uskutočnila na vopred určených miestach v teréne vrátane centier pre nízkopříjmové skupiny a druhá fáza sa potom uskutočnila na identických miestach o niekoľko dní neskôr.

Počas prvého sčítacieho dňa všetci náhodne vybraní (oslovení) bezdomovci dostali kartičku „Sčítanie bezdomovcov a osôb bez domova 2019“ a boli zaregistrovaní do sčítacieho hárku. Počas druhého dňa sčítania boli všetky kontaktované osoby bez domova opäť zaregistrované do sčítacieho hárku a opýtané, či dostali kartu v prvý deň sčítania. Táto informácia bola tiež zaznamenaná pre každú kontaktovanú osobu bez domova do sčítacieho hárku.

Pre výpočet celkového počtu osôb bez domova sú kľúčové tri zistenia.

- Celkový počet osôb bez domova, ktoré boli zaregistrované v prvý deň sčítania (1. fáza) a v tom čase dostali kartu.
- Celkový počet osôb bez domova, ktoré boli zaregistrované v druhý deň sčítania (Fáza 2).
- Počet osôb bez domova, ktoré boli zaregistrované v druhý deň sčítania (fáza 2) a potvrdili, že dostali kartu počas prvého dňa sčítania, t. j. boli kontaktované počas oboch dní sčítania (t. j. fáza 1 a fáza 2).

Z týchto troch údajov, resp. z prekrývania osôb sčítaných v prvej aj druhej fáze sčítania, možno vypočítať odhad celkového počtu bezdomovcov v danom meste. Výsledkom je interval, ktorý udáva hornú a dolnú hranicu počtu osôb bez domova. Jeho šírka sa mení v závislosti od podielu osôb zachytených v jednotlivých fázach sčítania a od počtu osôb zachytených v oboch fázach zisťovania.

Okrem toho sa na doplnenie údajov o počte bezdomovcov v meste uskutočnila tretia doplnková fáza nad rámec dvoch fáz sčítania, a to sčítanie nocľahárňí, útulkov a nekomerčných mestských ubytovní pre bezdomovcov. Osoby, ktoré sa zdržiavali v týchto zariadeniach, boli zaznamenané do špeciálnych sčítacích hárkov na konci druhého sčítacieho dňa.

Sčítanie ľudí bez domova v zariadeniach

Okrem sčítania v obciach, ktoré zahŕňalo aj sčítanie osôb bez domova v niektorých zariadeniach (útulky, domy na polceste, nocľahárne, nízkoprahové denné centrá a mestské ubytovne pre bezdomovcov), sa vo všetkých zariadeniach vybraných typov v Českej republike uskutočnilo dodatočné online dotazníkové sčítanie.

1. Sčítanie v útulkoch a domoch na polceste

Údaje o osobách, ktoré sa zdržiavajú alebo nocujú v útulkoch, sa zisťovali dvoma spôsobmi:

- A) Prostredníctvom sčítania osôb bez domova v obciach (scenáre vyššie).

Všetky obce, v ktorých sa uskutočnilo sčítanie podľa scenárov 2 až 4, boli zároveň požiadané, aby na samostatných sčítacích hárkoch poskytli údaje o všetkých osobách žijúcich v útulkoch na ich území a o ich ďalších charakteristikách (pohlavie, vek, dĺžka pobytu bez strechy nad hlavou a bez bývania). Obce sčítané podľa scenára 1 poskytli tieto údaje na spoločnom sčítacom hárku.

B) Prostredníctvom vyčerpávajúceho prieskumu metódou online dotazníka, kde boli až na výnimky oslovené všetky útulky zapísané v Registri poskytovateľov sociálnych služieb MPSVR SR. Azylové domy boli požiadané o poskytnutie údajov o počte osôb, ktoré prenocovali

v ich zariadení v noci z 13. apríla na 14. apríla 2019. Žiadalo sa, aby boli zahrnuté aj osoby, ktoré boli v tento deň ubytované a len výnimočne neboli prítomné.

2. Sčítanie v zdravotníckych zariadeniach

Uskutočnilo sa prostredníctvom online prieskumu, v rámci ktorého oslovené zariadenia poskytli údaje o počte osôb bez domova vo svojich zariadeniach v noci z 13. na 14. apríla 2019. O účasť na sčítaní boli požiadané všetky zdravotnícke zariadenia v krajine poskytujúce lôžkovú starostlivosť. V týchto zariadeniach boli v uvedený deň sčítané len hospitalizované osoby bez domova, t. j. nie osoby ošetrované ambulantne. Išlo o osoby, ktoré prenocovali zo soboty 13. apríla na nedeľu 14. apríla 2019, minimálne od polnoci do 7.00 hod.

- Ide len o osoby, o ktorých sa zdravotnícky personál či zariadenie na základe dobrých osobných znalostí s istotou vedelo, že sú bezdomovcami.

Preferovanou metódou bolo spočítanie na základe dobrej osobnej znalosti sociálnej situácie jednotlivých pacientov, kedy personál s istotou vedel, ktorí pacienti nemajú stabilné bydlisko, odkiaľ prišli do zdravotníckeho zariadenia, že sa zdržiavajú „vonku“/„na ulici“.

- Ide len o osoby, ktoré pri prijatí nemali adresu a pre ktoré zdravotnícky personál nemal adresu. museli formálne vybaviť pobyt.

Ďalším možným postupom bolo sčítanie pacientov, ktorí v čase prijatia nemali žiadne doklady ani bydlisko, a preto im personál zdravotníckeho zariadenia (zvyčajne sociálny pracovník) musel vybaviť trvalú adresu (najčastejšie na obecnom úrade alebo v miestnom zariadení poskytujúcom ubytovanie formou sociálnej služby) a na jej základe registráciu v zdravotnej poisťovni, ktorá je rozhodujúca pre možnosť vykazovania liečby. Pri sčítaní boli len dve zariadenia, kde sa používal výlučne tento spôsob, ale v niektorých prípadoch sa tento spôsob používal v kombinácii s inými.

- Ide len o osoby s adresou miestneho úradu (vrátane tých, ktoré mali takúto adresu už pred prijatím do nemocnice).

Tretou metódou, ktorú mohli zdravotnícke zariadenia použiť na sčítanie pacientov bez domova, bolo sčítanie osôb s trvalou adresou v miestnej samospráve. Na identifikáciu takýchto pacientov bol kontaktným osobám poskytnutý zoznam adries všetkých úradov miestnej samosprávy v krajine. Táto metóda bola použitá s vedomím, že nie všetky osoby s trvalou adresou na miestnom úrade sú jednoznačne bezdomovci, a práve s týmto vedomím sme pristupovali k analýze tejto časti populácie. Len 15 % zariadení sa počítalo výlučne touto metódou

- Ide o kombináciu dvoch alebo všetkých troch vyššie opísaných metód.

Štvrtá a najčastejšie používaná metóda sčítania bola kombináciou dvoch alebo všetkých troch vyššie opísaných metód. Napríklad zamestnanci zariadení s istotou vedeli, že niektorí pacienti sú „bezdomovci“, pretože to o sebe prezradili a/alebo preto, že pri prijatí bolo potrebné spracovať ich dokumentáciu. V prípade iných pacientov zistili adresu na obecnom úrade a potom, ak to bolo potrebné, v závislosti od personálnych a časových možností, overili

osobným rozhovorom, že ide skutočne o osoby bez trvalého bydliska. Tento postup použilo 44 % zariadení.

- Počet osôb bez domova sa zisťoval aj inými spôsobmi.

Poslednou možnosťou bolo zvoliť si počas sčítania iný spôsob, ktorý potom pracovníci zariadenia uviedli v dotazníku. Išlo väčšinou o situácie, keď personál mal informácie o bytovej situácii príslušných pacientov od hliadky mestskej polície, ktorá ich priviezla, od pracovníkov iného zdravotníckeho zariadenia alebo zariadenia sociálnych služieb, z ktorého prišli, z vlastnej sociálnej anamnézy a pod. V skutočnosti, podobne ako v prípade osôb započítaných v prvom postupe, išlo o pacientov, o ktorých personál zariadenia s istotou vedel, že sú bezdomovci. Túto možnosť využilo 14 % zariadení.

Za každé zdravotnícke zariadenie sa zisťoval celkový počet hospitalizovaných bezdomovcov, ich pohlavie a veková štruktúra (rozdelená do troch vekových kategórií, a to do 17 rokov; 18 - 64 rokov a 65 rokov a viac). Údaje boli získané za každé jednotlivé zariadenie. Kontaktné osoby boli požiadané o spresnenie spôsobu sčítania a o prípadné ďalšie pripomienky k uvedeným počtom, k situácii príslušných pacientov alebo k sčítaniu ako celku.

3. Sčítanie vo väzniciach, ústavoch na výkon väzby a detenčných ústavoch

Sčítanie osôb bez domova vo väzenských zariadeniach, t. j. vo väzniciach, ústavoch na výkon väzby, ústavoch na výkon trestu odňatia slobody a väzenských nemocniciach, ktoré sa uskutočnilo v noci zo soboty 13. apríla na nedeľu 14. apríla 2019, ako aj sčítanie v iných zariadeniach, dopĺňa hlavnú fázu sčítania vykonávanú v teréne. Sčítanie sa uskutočnilo v spolupráci s Generálnym riaditeľstvom Väzenskej služby Českej republiky, ktoré zabezpečilo distribúciu výzvy na účasť v prieskume, zber a spracovanie údajov.

Počet obyvateľov zariadenia pri sčítaní bol definovaný ako:

- Osoby, ktoré nemajú adresu trvalého/dlhodobého pobytu, z ktorej nastúpili do zariadenia. To znamená osoby, ktoré predtým bývali „vonku“/„na ulici“: v stánkoch, cudzích/opustených chatkách a prístreškoch, v stanoch, v autách, vo vagónoch, v squatoch, na verejných priestranstvách alebo v ubytovniach;
- osoby, ktoré síce majú ako adresu trvalého bydliska zaregistrovanú adresu, napr. adresu miestneho úradu, ale v skutočnosti spĺňajú definíciu opísanú v predchádzajúcom bode;
- osoby, ktoré mali (akékoľvek) bydlisko pred uväznením, ale počas uväznenia ho stratili.

Za každé väzenské zariadenie sa zisťoval celkový počet uväznených bezdomovcov a ich štruktúra podľa pohlavia a veku (rozdelených do troch vekových kategórií, a to 15-17 rokov; 18-64 rokov a 65 rokov a viac). Údaje boli získané za každé jednotlivé zariadenie v členení podľa typu umiestnenia (väzba, výkon trestu odňatia slobody, výkon väzby). Sčítania sa zúčastnilo všetkých 35 väzníc v krajine.

Analýza údajov zozbieraných v obciach Českej republiky

Údaje získané od obecných koordinátorov boli prevedené vo forme číselných kódov do elektronickej podoby. Následne boli roztriedené a spracované podľa jednotlivých obcí, v ktorých sa sčítanie uskutočnilo.

Analýza údajov získaných metódou zachytenia a opätovného zachytenia: V deviatich obciach sa postupovalo podľa scenára 4, t. j. na výpočet intervalov spoľahlivosti sa použila metóda zachytenia a opätovného zachytenia. V štyroch obciach sa nepodarilo získať dostatočne silné vzorky, čo viedlo k veľmi širokým intervalom.

Analýza údajov získaných z postupov pre scenáre 1 – 3: Skutočné sčítanie osôb spiacich vonku a v nocľahárňach sa uskutočnilo v obciach, ktoré predstavujú 54 % populácie krajiny. Údaje z obcí, v ktorých nebolo možné uskutočniť úplné sčítanie, sa extrapolovali na základe počtu obyvateľov a koeficientov stanovených pre rôzne veľké obce, keďže silná korelácia medzi počtom obyvateľov v obci a počtom osôb bez domova na 1 000 obyvateľov umožnila presné odhady.

Analýza a extrapolácia údajov z inštitúcií

Úspešnosť zberu údajov v inštitúciách bola prirodzene výrazne vyššia ako v teréne. V prípade útulkov, domovov na polceste, nemocníc a väzníc boli k dispozícii kompletne zoznamy týchto inštitúcií, čo nám umožnilo nadhodnotiť získané počty bezdomovcov priamo úmerne podielu inštitúcií, ktoré sa sčítania nezúčastnili. V útulkoch a domovoch na polceste, ktoré neodpovedali, bol počet klientov odhadnutý na základe kapacity a priemernej obsadenosti.

V prípade mestských ubytovní sa použil iný prístup, keďže tieto inštitúcie nie sú evidované v žiadnom jednotnom registri. Keďže ide o zariadenia, ktoré zvyčajne nahrádzajú alebo dopĺňajú nedostatočnú kapacitu útulkov v obciach, počty užívateľov sa extrapolovali na základe informácií z útulkov.

2. Druhá časť: Situácia na Slovensku. Sumarizácia skúseností a praxe zberu dát o ľuďoch bez domova

V tejto časti správy predstavíme východiská a doterajšie skúsenosti so zberom dát o ľuďoch bez domova na Slovensku, pričom sa budeme venovať tak dotazníkovým zisťovaniam, ako aj dostupným administratívnym dátam. Na danú problematiku sa pozrieme predovšetkým v optike použitých metód a ich limitov, procesu prípravy, ako aj jednotlivých kategórií typológie ETHOS light bezdomovectva a vylúčenia z bývania, ktorá je, ako sme ukázali v predchádzajúcej kapitole, štandardným východiskom zisťovaní o ľuďoch bez domova v európskych krajinách.

Pri hodnotení súčasnej situácie a vytýčení ďalších cieľov v oblasti zberu dát o ľuďoch bez domova na Slovensku je rámcujúcim dokumentom Národná koncepcia prevencie a ukončovania bezdomovstva do roku 2030, vrátane jej Akčného plánu na roky 2024-2026²⁷, ktorá však nemala priamy vplyv na doposiaľ uskutočnené sčítania na území SR.²⁸ Koncepcia popisuje aktuálne dostupné zdroje dát o ľuďoch bez domova, ako aj hlavné ciele v tejto oblasti. Konštatuje, že v súčasnosti v SR neexistuje pravidelné štatistické zisťovanie o ľuďoch bez domova. Nie sú známe ani presné údaje o veľkosti skupiny ľudí bez domova, prípadne skupiny ľudí podľa kategórií ETHOS typológie bezdomovstva a vylúčenia z bývania.

2.1. Sčítanie obyvateľov, domov a bytov

V národných cenzech obyvateľstva bola zisťovaniu počtu ľudí bez domova pozornosť venovaná už dvakrát, a to v rokoch 2011²⁹ a 2021³⁰.

Obidve sčítania obyvateľov, domov a bytov (SODB, realizované Štatistickým úradom SR, mali vzhľadom na širšie zameranie v kontexte prevencie a ukončovania bezdomovectva viaceré limity. Neobsahovali podstatné témy vo vzťahu k prevencii a ukončovaniu bezdomovectva, ako napr. zisťovanie príčin straty bývania, dĺžky trvania bytovej núdze, prístupu k zdravotnej starostlivosti a pod. Predovšetkým sa však nezameriavali na zisťovanie tzv. primárneho bezdomovectva – počtu ľudí prespávajúcich vonku na ulici, tých, ktorí čelia najextrémnejšej forme chudoby. Napriek tomu sa v roku 2021 vďaka upravenej metodike podarilo získať najpodrobnejšie dáta o jednotlivcoch a domácnostiach v nekonvenčných obydlíach zodpovedajúcich kategórii 5 ETHOS light typológie, ktoré boli definované ako rekreačný objekt, núdzový objekt určený na bývanie, mobilné obydlie. Tieto obydliá boli identifikované pomocou štatistických adresných bodov, tzn. adresných bodov vytvorených pre obydliá, ktoré nespĺňajú štandardy bývania. Ide teda o obydliá, na ktoré obyvatelia nemôžu byť prihlásení na trvalý (de jure) pobyt. Zmena metodiky spočívala v rozšírení definície ľudí bez domova. V roku 2021 sa okrem adresy trvalého pobytu na obci, resp. obecnom úrade a

²⁷ MPSVR SR (2024): Akčný plán na roky 2024 - 2026 k Národnej koncepcii prevencie a ukončovania bezdomovstva do roku 2030 (AP NKPUB). Dostupné na: <https://www.employment.gov.sk/files/sk/rodina-socialna-pomoc/socialne-sluzby/prevenicia-ukoncovanie-bezdomovstva/akcny-plan-roky-2024-2026-k-narodnej-koncepcii-prevenicia-ukoncovania-bezdomovstva-do-roku-2030-ap-nkpub.pdf>

²⁸ MPSVR SR: Národná koncepcia prevencie a ukončovania bezdomovstva: <https://www.employment.gov.sk/files/sk/rodina-socialna-pomoc/socialne-sluzby/prevenicia-ukoncovanie-bezdomovstva/narodna-koncepcia-prevenicia-ukoncovania-bezdomovstva.pdf>

²⁹ Ivančíková, Ľ. Škápik, P. Sčítanie bezdomovcov ako súčasť posledného cenzu, V: Transformácia slovenskej spoločnosti vo svetle výsledkov posledných troch populačných cenzov, 2015.

³⁰ Štatistický úrad SR: SODB 2021 - Ľudia bez domova. 18.5.2023: <https://www.scitanie.sk/analyzy/ludia-bez-domova>

dočasného ubytovania vo vybraných zariadeniach bral do úvahy aj súčasný pobyt obyvateľa a ak obyvateľ obýval nekonvenčné obydlie bez vane, splachovacieho záchoda, vodovodu a kúrenia³¹.

Popri počte ľudí bez domova (na úrovni okresov) boli sledované ich základné socio-demografické charakteristiky (pohlavie a veková štruktúra). Zaujímavosťou SODB 2021 boli aj dáta z publikácie Skryté príbehy sčítania³², ktoré sa týkali počtu a zloženia rodín bez domova (v nekonvenčných obydliach), vrátane miest s najvyšším počtom takých rodín. Uvedená publikácia takisto obsahuje dáta o populácii žijúcej v chatrčiach, vrátane vekovej štruktúry.

Z hľadiska spôsobu zberu dát bolo sčítanie v roku 2021 prvým plne elektronickým sčítaním v SR. Rozhodujúcim okamihom sčítania, ku ktorému sa vzťahujú údaje zisťované počas sčítania bola polnoc z 31. decembra 2020 na 1. januára 2021. Samosčítanie obyvateľov bolo realizované v dobe od 15. februára 2021 do 31. marca 2021.

Obyvateľ sa sčítal sám alebo s pomocou blízkej osoby prostredníctvom e-formulára, alebo v mobilnej aplikácii SODB 2021. Asistované sčítanie bolo určené obyvateľom, ktorí sa nemohli sčítať sami ani s pomocou blízkej osoby, išlo najmä o digitálne vylúčených obyvateľov, starších obyvateľov. Obyvateľ mal možnosť sčítať sa na kontaktnom mieste v obci s pomocou stacionárneho asistenta alebo telefonicky požiadať na obci/call centre o mobilného asistenta, ktorý obyvateľa navštívil v domácnosti. Asistované sčítanie sa uskutočnilo v termíne od 3. mája do 13. júna 2021³³.

2.2. Sčítania ľudí bez domova v slovenských mestách

Na Slovensku majú skúsenosť so sčítaním ľudí bez domova predovšetkým krajské mestá – Bratislava, Košice, či Nitra. K hlavným cieľom týchto sčítaní patrilo najmä zistiť minimálny počet ľudí bez domova a zmapovať ich životné situácie, za účelom rozvoja ďalších služieb a politík. Spoločnou charakteristikou sčítaní v týchto mestách bolo tiež to, že sa uskutočňovali s využitím dotazníkov v priamych rozhovoroch s ľuďmi bez domova, keďže administratívne dáta na účely sčítania mestá nemajú k dispozícii a poskytovatelia služieb ľuďom bez domova ich vo svojich registroch nezaznamenávajú koordinovaným spôsobom. Pochopiteľne, aj tento prístup má svoje limity. Kvôli zamedzeniu viacnásobného započítania tej istej osoby napríklad sčítanie spravidla prebieha v krátkom časovom úseku (jeden deň, či týždeň), v dôsledku čoho zachytí najmä ľudí, ktorí sú bez domova dlhodobo. Ľudia so skúsenosťou epizodického bezdomovectva sú v tomto type zisťovaní zastúpení v menšej miere.³⁴ Zároveň je prirodzeným dôsledkom takýchto časovo obmedzených (point-in-time survey) sčítaní nižší zistený počet ľudí bez domova, v porovnaní so zisťovaním z administratívnych dát, ktoré umožňujú sledovať dlhší časový úsek, napr. počet ľudí bez domova, ktorým boli poskytnuté služby v priebehu jedného roka. Pre zachytenie počtu ľudí prespávajúcich vonku na ulici, najmä ak nie sú

³¹ Štatistický úrad SR: SODB 2021 - Ľudia bez domova. 18.5.2023: <https://www.scitanie.sk/analyzy/ludia-bez-domova>

³² Podmanická, Z. (Ed.) (2024): Skryté príbehy sčítania. Štatistický úrad SR.

<https://www.scitanie.sk/analyzy/skryte-pribehy-scitanie>

³³ Štatistický úrad SR: SODB 2021 - Ako sa realizovalo Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2021.

<https://www.scitanie.sk/ako-sa-realizovalo-scitanie-obyvatelov-domov-bytov-2021>

³⁴ Edgar, W. – Harrison, M. – Watson, P. – Busch-Geertsema, W.: Measurement of Homelessness at European Union Level. European Commission, DG Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, 2007.

v kontakte s terénnymi službami či dennými centrami, je pri tomto type sčítania kľúčové uskutočniť ho na tzv. verejných miestach (na ulici, v parkoch, železničných staniciach a pod.) vo večerných hodinách, kedy je už mobilita osôb kvôli predchádzaniu ich viacnásobného započítania znížená a väčšina osôb, ktoré zamýšľali stráviť noc v nocľahárni, sa tam už nachádza³⁵.

2.2.1. Bratislava: Sčítanie ľudí bez domova

Prvé sčítanie s využitím ETHOS typológie bezdomovectva a vylúčenia z bývania sa uskutočnilo v Bratislave v roku 2016³⁶. Následne bolo v Bratislave realizované aj ďalšie sčítanie, a to v roku 2023³⁷. Jedným z jeho cieľov bola aj porovnateľnosť zistených výsledkov, čo sa premietlo aj v použitej metodológii, ktorá sa v porovnaní s rokom 2016 zásadnejšie nezmenila. Nasledujúce informácie o cieľoch, niektorých metodologických otázkach a procese prípravy sčítania sú prevzaté zo záverečnej správy zo sčítania ľudí bez domova v Bratislave 2023³⁸. Sčítanie ľudí bez domova v Bratislave malo nasledujúce tri ciele:

- zistiť dolnú hranicu počtu osôb v Bratislave žijúcich na ulici
- zistiť počet ľudí v zariadeniach pre ľudí bez domova
- získať informácie o životných podmienkach a potrebách ľudí bez domova na základe dotazníkového prieskumu.

Keďže zber dát neprebíhal len ako jednoduché sčítanie, ale spájal sa s dotazníkovým prieskumom – t. j. oslovovaním respondentov a vyplňaním dotazníkov v rozhovore s nimi, v súvislosti so zisťovaním počtu ľudí bez domova bolo potrebné brať do úvahy skutočnosť, že nie každý respondent alebo respondentka bude mať záujem odpovedať na otázky. V takom prípade boli opýtaní respondenti vyhodnocovaní ako tzv. nezistené osoby. Keďže účasť respondentiek a respondentov v dotazníkovom prieskume bola dobrovoľná, počty získaných odpovedí na jednotlivé otázky v dotazníku sa líšili. Jednotlivé zistenia boli preto vyjadrené v percentuálnych podieloch z počtu osôb, ktoré odpovedali na danú otázku, nie z celého zisteného počtu ľudí bez domova, resp. počtu ľudí, ktorí odpovedali aspoň na časť otázok. Pre zamedzenie viacnásobného započítania tých respondentov a respondentiek, ktorí odpovedali na otázky v dotazníku, boli rovnako ako vo výskume a sčítaní v roku 2016 použité štyri identifikátory, ktorými boli prvé písmeno mena a priezviska, rok narodenia, pohlavie a mesto trvalého pobytu.

³⁵ Kválová, D., Turkovič, Z., Gerbery, D., Mičicová Ľuptáková, M. (2024): Ľudia bez domova sa rátajú. Záverečná správa zo sčítania ľudí bez domova v Bratislave 2023. Inštitút pre výskum práce a rodiny. https://ivpr.gov.sk/wp-content/uploads/2024/06/SLBD_zaverecna-sprava_ba.pdf

³⁶ Ondrušová, D., Gerbery, D., Fico, M., Filadelfiová, J., Csomor, G. Záverečná správa z výskumu a sčítania ľudí bez domova na území mesta Bratislavy v roku 2016. Bratislava: IVPR, 2017. Dostupné: https://www.ceit.sk/IVPR/images/IVPR/vyskum/2016/Ondrusova/zaverecna_sprava_scitanie_ondrusova_2016.pdf

³⁷ Kválová, D., Turkovič, Z., Gerbery, D., Mičicová Ľuptáková, M. (2024): Ľudia bez domova sa rátajú. Záverečná správa zo sčítania ľudí bez domova v Bratislave 2023. Inštitút pre výskum práce a rodiny. https://ivpr.gov.sk/wp-content/uploads/2024/06/SLBD_zaverecna-sprava_ba.pdf

³⁸ Kválová, D., Turkovič, Z., Gerbery, D., Mičicová Ľuptáková, M. (2024): Ľudia bez domova sa rátajú. Záverečná správa zo sčítania ľudí bez domova v Bratislave 2023. Inštitút pre výskum práce a rodiny. https://ivpr.gov.sk/wp-content/uploads/2024/06/SLBD_zaverecna-sprava_ba.pdf

Do počtu ľudí bez domova boli takisto zahrnuté deti. S osobami mladšími ako 18 rokov sa však dotazník z dôvodu ich ochrany nevypĺňal. Údaje o počte detí, ich veku a pohlaví, boli zisťované v otázke o osobe/osobách, s ktorými respondent/ka aktuálne býva. Keďže dotazníky sa vyplňali s každou dospelou osobou samostatne, dvojitému započítaniu detí sa predchádzalo tak, že deti boli zarátané do počtu ľudí bez domova len podľa matky, resp. respondentky ženy, alebo podľa otca, resp. muža v tých prípadoch, ak respondent uviedol, že nežije s ďalšou dospelou osobou.

Hlavnými fázami procesu prípravy sčítania ľudí bez domova v Bratislave 2023 boli tvorba mapy a trás sčítania, tvorba a pilotné testovanie dotazníka, informovanie ľudí bez domova o pripravovanom sčítaní a jeho cieľoch, ako aj nábor a školenia dobrovoľníkov – anketárov. Tieto fázy spravidla prebiehali paralelne a boli koordinované Magistrátom hlavného mesta SR Bratislavy³⁹.

Z hľadiska časového rámca sa proces prípravy sčítania začal rok pred jeho realizáciou, v októbri 2022, uskutočnením úvodného stretnutia so všetkými relevantnými aktérmi, vrátane mestských častí a poskytovateľov služieb ľuďom bez domova. Prvé stretnutie pracovnej skupiny pre tvorbu mapy a trás sa uskutočnilo približne 5 mesiacov pred sčítaním, v máji 2023. Výsledkom činnosti tejto skupiny bola mapa tzv. typických miest (napr. nákupné centrá, staničné budovy, parky a iné verejné priestranstvá), ktoré boli rozdelené do 28 trás, v rámci ktorých bola pokrytá väčšina mestských častí. Niektoré mestské časti, napr. Rusovce, v ktorých pracovníci nedisponovali informáciami o tom, kde na ich území sa zdržiavajú ľudia bez domova, nemali v mape typických miest zastúpenie. Rovnako bola vytvorená mapa tzv. skrytých miest, na ktorých prebiehalo sčítanie prostredníctvom skúsených sociálnych pracovníkov a pracovníčok, bez zapojenia dobrovoľníkov. V Bratislave už terénnou formou v roku 2023 poskytovalo služby 6 organizácií na 585 kontaktných miestach. Sčítacieho večera sa zúčastnilo vyše 50 pracovníkov a pracovníčok mimovládnych organizácií pracujúcich s ľuďmi bez domova a takmer 50 dobrovoľníkov a dobrovoľníčok.

Samotné sčítanie bolo rovnako rozdelené do niekoľkých fáz, ktoré sú zobrazené v nasledujúcej tabuľke.

Tabuľka 1: Časový harmonogram priebehu sčítania

Miesto	Trvanie	Časť dňa	Anketári
Ťažko dostupné lokality - neštandardné obydlia, komerčné ubytovne, predajcovia NotaBene	Od 18.9.2023	Podľa bežných časov kontaktovania klientov	Sociálni/terénni pracovníci
Vonku na ulici	16.10.2023	Vo večerných hodinách od 18:00 do 22:00	Zmiešané dvojice sociálnych pracovníkov a dobrovoľníkov

³⁹ Kválová, D., Turkovič, Z., Gerbery, D., Mičicová Ľuptáková, M. (2024): Ľudia bez domova sa rátajú. Záverečná správa zo sčítania ľudí bez domova v Bratislave 2023. Inštitút pre výskum práce a rodiny. https://ivpr.gov.sk/wp-content/uploads/2024/06/SLBD_zaverecna-sprava_ba.pdf

Miesto	Trvanie	Časť dňa	Anketári
Nocľahárne a denné centrá/iné denné služby	16.10.2023 a následne do 31.10.2023	Podľa otváracích hodín zariadení	Sociálni pracovníci/zmiešané dvojice sociálnych pracovníkov a dobrovoľníkov
Zariadenia dočasného ubytovania (napr. útulky, domovy na polceste)	16.10.2023	Počas dňa	Sociálni pracovníci
Mestské ubytovne	16.10.2023 a následne do 31.10.2023	Počas dňa	Sociálni pracovníci

Zdroj: Záverečná správa zo sčítania ľudí bez domova v Bratislave 2023⁴⁰

Sčítanie na typických miestach trvalo 4 hodiny, do 22.00 hod. Sčítacie tímy tvorili dvojice, resp. trojice anketárov, z ktorých aspoň 1 člen mal skúsenosti s prácou s ľuďmi bez domova a ostatní boli dobrovoľníci. V prípade potreby mali všetci anketári a anketárky k dispozícii telefonické linky na centrálu, ktorú mohli kontaktovať v súvislosti s organizačnými otázkami, ako aj dilemami ohľadom sociálnych a zdravotných otázok.

Dotazník obsahoval 23 otázok pre respondentov v rámci piatich tematických oblastí, ktorými boli súčasné bývanie; príčiny straty bývania a dĺžka trvania bytovej núdze; ekonomická situácia; zdravie, prístup k základným službám; najvyššie ukončené vzdelanie, národnosť, zloženie domácnosti. V roku 2016 sa používali dva typy čiastočne odlišných dotazníkov – pre situáciu vonku na ulici / na skrytých miestach a pre zariadenia (útulky, domovy na polceste, zariadenia núdzového bývania, ubytovne). Mesto Bratislava v spolupráci s partnerskými obchodnými reťazcami pre ľudí bez domova zabezpečilo poďakovanie za ich účasť v sčítaní, ktorá bola dobrovoľná, v podobe jednoduchých potravinových balíčkov (káva 3 v 1/instantná polievka/sladkosť) či vlhčených obrúskov.

Sčítanie prebiehalo aj v bratislavských nemocniciach a v zariadení na výkon trestu odňatia slobody, tu však jeho súčasťou, rovnako ako v roku 2016, nebol výskum. V spolupráci so sociálnymi pracovníkmi týchto zariadení boli zisťované informácie o ľuďoch, ktorí boli ku dňu sčítania (16. 10. 2023) tri mesiace a kratšie pred prepustením zo zariadenia a nemali zabezpečené vlastné alebo nájomné bývanie (na základe nájomnej zmluvy), a to v rovnakom rozsahu ako zisťované identifikátory pre vylúčenie viacnásobného započítania u všetkých respondentov: prvé písmeno mena a priezviska, rok narodenia, pohlavie a mesto trvalého bydliska.

Napokon bolo ešte počas nasledujúcich dvoch týždňov počas 17. - 31. októbra, v 3. fáze realizované doplňujúce sčítanie doposiaľ nezachytených klientov v nízkoprahových denných

⁴⁰ Kválová, D., Turkovič, Z., Gerbery, D., Mičicová Ľuptáková, M. (2024): Ľudia bez domova sa rátajú. Záverečná správa zo sčítania ľudí bez domova v Bratislave 2023. Inštitút pre výskum práce a rodiny. https://ivpr.gov.sk/wp-content/uploads/2024/06/SLBD_zaverecna-sprava_ba.pdf

centrách a nocľahárňach. Na základe 4 zisťovaných identifikátorov bolo možné vylúčiť viacnásobné započítanie tých istých osôb⁴¹.

2.2.2. Košice: Registračný týždeň rodín v bytovej núdzi

Registračný týždeň rodín v bytovej núdzi v Košiciach sa uskutočnil od 24. do 30. mája 2021. Uvádzané informácie o jeho cieľoch, metodologických východiskách a priebehu sú čerpané zo záverečnej správy z registračného týždňa⁴². Registračný týždeň bol uskutočnený z troch hlavných dôvodov. Prvým bolo umožniť rodinám v bytovej núdzi zaregistrovať sa do programu housing-first, v rámci ktorého bolo následne niektorým rodinám ponúknuté štandardné bývanie v nájomnom byte, s nákladmi na bývanie zohľadňujúcimi ich finančnú situáciu a s podporou multidisciplinárneho tímu odborníkov tak, aby si dokázali toto bývanie udržať. Druhým dôvodom bol zámer komplexnejšie zmapovať po prvýkrát v podmienkach SR v kontexte ukončovania bezdomovectva bytovú núdzu rodín, jej rozsah a formy, a to na území mesta Košice. Tretím dôvodom bolo získať dáta o potrebe pomoci a služieb pre rodiny v bytovej núdzi ako podklad pre mesto Košice pri príprave koncepcie sociálnych služieb a sociálneho bývania. Iniciátorom a hlavným koordinátorom registračného týždňa bola Nadácia DEDO, ktorá sa dlhodobo venuje podpore rodín v bytovej núdzi, najmä v útulkoch, ktoré prevádzkuje.⁴³

Registračný týždeň rodín v bytovej núdzi tak mal nasledujúce ciele:

- Zmapovať rozsah a podoby bytovej núdze rodín v Košiciach;
- Získať prvotný vhľad do reprodukcie bytovej núdze;
- Získať kontaktné údaje na rodiny v bytovej núdzi za účelom ponuky bývania v programe housing-first;
- Získať dáta využiteľné pri plánovaní dostupnosti služieb pre rodiny ohrozené chudobou a sociálnym vylúčením na území mesta Košice.

Východiskom vymedzenia bytovej núdze boli nasledujúce kategórie ETHOS typológie bezdomovectva a vylúčenia z bývania:

- ETHOS-3: ľudia v zariadeniach pre ľudí bez domova (útulky).
- ETHOS-4: ľudia v zariadeniach pre ženy ohrozené domácim násilím (zariadenia núdzového bývania).
- ETHOS-8: ľudia v neistom bývaní (prechodné bývanie u príbuzných a známych/užívanie obydlia alebo pozemku bez právneho dôvodu).
- ETHOS-9: ľudia ohrození vystáňovaním (výpoveď z nájmu).
- ETHOS-11: ľudia žijúci v mobilných, neštandardných a provizórnych obydlíach/stavbách (chatka, chatrč).

⁴¹ Kválová, D., Turkovič, Z., Gerbery, D., Mičicová Ľuptáková, M. (2024): Ľudia bez domova sa rátajú. Záverečná správa zo sčítania ľudí bez domova v Bratislave 2023. Inštitút pre výskum práce a rodiny. https://ivpr.gov.sk/wp-content/uploads/2024/06/SLBD_zaverecna-sprava_ba.pdf

⁴² Gerbery, D., Turkovič, Z., Ondrušová, D. Záverečná správa z Registračného týždňa rodín v bytovej núdzi v Košiciach.

Bratislava: IVPR, 2021. Dostupné na: <https://ivpr.gov.sk/zistenia-z-registracneho-tyzdna-rodin-v-bytovej-nudzi-v-kosiciach/>

⁴³ Útulok Dorka: <https://www.centrumdorka.sk/dorka-kosice/>

- ETHOS-12: ľudia žijúci v obydlí nespôsobilom na bývanie (neobývateľné byty).
- ETHOS-13: ľudia žijúci v extrémne preľudnenom obydlí⁴⁴.

Dôležitou podmienkou identifikácie rodín v bytovej núdzi bola prítomnosť detí do 18 rokov. Výskum sa totiž netýkal jednotlivcov, ani bezdetných párov. Na druhej strane, za rodiny boli pokladané jednorodičovské domácnosti, resp. takisto domácnosti, ktorým boli deti zverené do náhradnej starostlivosti, t. j. nemuselo ísť o vzťah rodič - dieťa. Za členov jednej rodiny sa tak pre účely registračného týždňa pokladali:

- osoba, s ktorou sa viedol rozhovor,
- jej manžel/manželka alebo partner/partnerka,
- deti (do 18 rokov), vrátane detí zverených do starostlivosti aj detí, ktoré s respondentom nebývajú,
- do rodiny mohli patriť aj ďalšie dospelé osoby, ktoré by sa v prípade ponuky nasťahovali s respondentom do bytu (napr. dospelá osoba, ktorá je odkázaná na jej/jeho pomoc).

Ak v jednom obydlí žili súčasne viaceré rodiny (podľa vyššie uvedenej definície), dotazník bol vyplňaný s každou z týchto rodín samostatne.

Rovnako ako iné prieskumy podobného zamerania, ani tento nezachytil celú populáciu rodín v bytovej núdzi v Košiciach. V menšej miere to platí o rodinách v útulkoch a zariadeniach núdzového bývania, kde mali možnosť zapojiť sa do registračného týždňa všetky rodiny a nezúčastnili sa len tie, ktoré nemali záujem. Spomedzi rodín v neistom a / alebo nevyhovujúcom bývaní mali väčšiu šancu byť oslovené do registračného týždňa tie, ktoré žijú vo vytipovaných lokalitách, ktoré navštívili anketári. Okrem toho sú vo výskumoch uskutočňovaných v určitom časovom bode (v tomto prípade počas jedného týždňa) zachytené predovšetkým osoby s dlhodobou skúsenosťou bezdomovectva a vylúčenia z bývania, v porovnaní s tými, ktoré sa napríklad ocitli v náhlej krízovej situácii a majú dočasné ubytovanie u príbuzných a známych.⁴⁵

Zber dát počas registračného týždňa prebiehal formou vyplňania dotazníka s rodinami. Dotazník obsahoval 46 otázok, ktoré boli usporiadané v piatich tematických okruhoch: základné informácie o rodine; terajšie bývanie; história bytovej núdze; náklady na bývanie, príjmy a dlhy; zdravie a vybrané socio-demografické údaje. Nie všetky otázky sa týkali každého respondenta/respondentky, napr. otázky o kvalite bývania neboli kladené v zariadeniach pre ľudí bez domova, ale iba v nevyhovujúcom bývaní (napr. chatrče), keďže zariadenia predstavujú dočasnú a inštitucionálnu formu ubytovania.

Dotazníky boli s rodinami vyplňané zaškolenými anketármi – pracovníkmi organizácií poskytujúcich služby ľuďom ohrozeným sociálnym vylúčením, ako aj dobrovoľníkmi. Približný počet anketárov bol sto osôb. Anketári navštevovali vopred vytipované lokality

⁴⁴ Bližšie informácie o jednotlivých operačných kategóriách ETHOS typológie sú uvedené napr. v: Ondrušová, D. – Gerbery, D. – Fico, M. – Filadelfiová, J. – Grandtnerová, L. – Lorenc, I. (2015).

⁴⁵ Bližšie pozri napr.: Drilling, M., Dittmann, J., Ondrušová, D., Teller, N., Mondelaers, N.: Measuring Homelessness by City Counts – Experiences from European Cities. European Journal of Homelessness, Volume 14, Issue 3 – 2020: Special Edition - Measuring Homelessness in Europe. Available at: https://www.feantsaresearch.org/public/user/Observatory/2020/EJH/EJH_14-3_A4_v03.pdf.

a ponúkali rodinám možnosť zapojiť sa do registračného týždňa. Rovnako navštívili všetky útulky pre rodiny a zariadenia núdzového bývania v meste. Miera odpovedí na rôzne otázky sa líšila a pri niektorých citlivých otázkach, týkajúcich sa napr. neštandardných foriem príjmu domácnosti, bola veľmi nízka.

Registračný týždeň bol z hľadiska výskumu špecifický tým, že pre potreby registrácie rodín do projektov housing-first boli zisťované aj ich kontaktné údaje, vrátane mena, priezviska, adresy, telefonického kontaktu. V tejto súvislosti boli respondenti požiadaní o poskytnutie písomného súhlasu so spracovaním osobných údajov v zmysle platnej legislatívy. Zároveň boli poučení, že pri spracovaní jednotlivých dotazníkov im budú pridelené jedinečné číselné kódy, t. j. výskumníci pri spracovaní dát neprídu s ich osobnými údajmi do kontaktu a akékoľvek zverejňovanie výsledkov výskumu sociálnej a bytovej núdze bude anonymné.

2.2.3. Nitra: Sčítania ľudí bez domova formou registračného týždňa

Aj v Nitre prebiehalo sčítanie ľudí bez domova formou registračného týždňa, od 18. do 22.10.2021. Táto iniciatíva vychádzala z Koncepcie riešenia problematiky ľudí bez domova na území mesta Nitry na roky 2019-2022. Sčítanie prebiehalo v rámci projektu Bývanie ako prvé, s podobnými cieľmi a tematickým zameraním ako vyššie spomenutý registračný týždeň v Košiciach. Nitrianske sčítanie realizovala Diecézna charita Nitra, v spolupráci s magistrátom, Univerzitou Konštantína Filozofa, mestskou políciou a dobrovoľníkmi⁴⁶.

2.2.4. Košice: Európske sčítanie ľudí bez domova v Košiciach

Projekt Európskeho sčítania ľudí bez domova⁴⁷, ktorého súčasťou bolo za SR mesto Košice, je pre potreby tohto materiálu pozoruhodný svojím zameraním na vytvorenie a pilotné testovanie jednotnej metodiky sčítavania ľudí bez domova v európskych mestách. V 1. roku realizácie projektu sa sčítanie uskutočnilo v 15 mestách v 10 krajinách, a to rôznymi spôsobmi: s využitím národných či miestnych administratívnych dát o ľuďoch bez domova, alebo vyplňaním dotazníka – či už priamo osobami bez domova, alebo anketármi v rozhovore s nimi. Tieto rozdiely vyplývali s rôznych východiskových situácií zapojených miest – napr. mestá, kde sú k dispozícii administratívne dáta zodpovedajúce potrebám európskeho sčítania, pokladali za neefektívne a organizačne náročné tieto údaje získavať vyplňaním dotazníkov. Naopak, v mestách, kde napríklad nie sú dostatočne rozvinuté terénne služby a dáta o ľuďoch bez domova chýbajú, bolo jedinou možnosťou dotazníkové zisťovanie. Napriek rozdielnej forme zberu dát bol obsah tzv. povinných otázok a variantov odpovedí všade rovnaký. Keďže v čase písania tohto materiálu bude projekt pokračovať 2. rokom a sčítaniami v ďalších mestách, nie je možné sumárne priblížiť závery a odporúčania k realizácii sčítaní z tohto projektu. Napriek tomu uvádzame niekoľko poznatkov získaných v priebehu 1. roka a sčítania v Košiciach.

Východiskom pre definovanie ľudí bez domova bola v tomto projekte zjednodušená ETHOS light typológia bezdomovectva a vylúčenia z bývania (ďalej „EI“).

⁴⁶ Nitriansky hlásnik: Diecézna charita Nitra pripravuje sčítanie ľudí bez domova, 15.10.2021:

<https://www.nitrianskyhlasnik.sk/diecezna-charita-nitra-pripravuje-scitanie-ludi-bez-domova/>

⁴⁷ Inštitút pre výskum práce a rodiny (23.4.2024): Košice budú jedným z miest, v ktorom prebehne koordinované európske sčítanie ľudí bez domova. <https://ivpr.gov.sk/kosice-budu-jednym-z-miest-v-ktorych-prebehne-koordinovane-europske-scitanie-ludi-bez-domova/>

Projekt sa konkrétne zameriaval na sčítavanie osôb v životných situáciách podľa E-I 1-3 (s možnosťou zahrnúť aj ľudí v ostatných E-I kategóriách). Z metodologického hľadiska sa osobitná pozornosť venovala sčítavaniu ľudí prespávajúcich vonku (E-I 1). Takéto sčítavanie má niekoľko limitov. Jedným z nich je skutočnosť, že prespávanie vonku nemusí byť dlhodobou, ako skôr opakovanou situáciou daného človeka, takže informácie o sčítanom počte ľudí prespávajúcich vonku zodpovedajú stavu v konkrétnom čase. Ďalším limitom je to, že sčítania sú založené na pozorovaní anketárov, ktorí môžu mať rozličné predstavy o tom, kto je potenciálne osobou bez domova. Toto je možné do istej miery riešiť v rámci školení anketárov, avšak zistený počet ľudí podľa štandardizovanej definície potom nemusí zodpovedať skutočnému počtu ľudí prespávajúcich vonku na danom území. Príkladom takej definície je započítavanie iba takých osôb, pri ktorých je zrejmé, že sa chystajú na spánok, alebo spia – čo však zároveň vedie k ďalšiemu limitu, ktorým je v tomto prípade obmedzená možnosť získania dát o danej osobe v rozhovore s ňou. Limitom je aj samotná skutočnosť, že štruktúra európskych miest je veľmi rôznorodá – v niektorých mestách sú miesta, kde ľudia prespávajú, dobre známe, inde sa nachádza veľa opustených budov, lesov, parkov, priemyselných zón, ktoré je zložené zahrnúť do sčítania, takže je nutná spolupráca s terénnymi pracovníkmi. Napriek tomu majú takéto sčítania veľkú pridanú hodnotu najmä v prostrediach, kde nie sú dostatočne rozvinuté terénne služby, ktoré by tejto skupine osôb poskytovali podporu a mali o nich prehľad.

K dôležitým princípom sčítavania ľudí prespávajúcich vonku patria:

Rešpektovanie súkromia osoby (napr. nebudiť spiacich),

Osoba má právo odmietnuť odpovedať na otázky v prieskume – pre zvýšenie ochoty respondentov sa preto odporúča ponúknuť im ako poďakovanie drobné predmety dennej potreby, ktoré pre nich môžu byť využiteľné (napr. ponožky, čokoláda a pod.).

Sčítanie nesmie danú osobu poškodiť (napr. ak v krajine existuje povinnosť kontaktovať príslušné úrady v prípade nájdenia osoby bez štátnej príslušnosti, taká osoba nebude sčítaná).

Ďalšou dôležitou otázkou sa ukázalo rozlišovanie, v ktorých situáciách majú byť osoby započítané ako prespávajúce vonku (E-I 1) a v ktorých ako žijúce v neštandardnom obydľí (E-I 5). Týkalo sa to napríklad osôb na okraji lesoparku (t. j. nie na verejnom priestranstve), spiacich v aute a pod. V dotazníku bolo napokon použité nasledujúce členenie:

Tabuľka 2: ETHOS light 1 a 5 v Európskom sčítaní ľudí bez domova

1: Na verejnom priestranstve	5: V neštandardnom obydľí
a. Verejné priestranstvo: napr. ulica, park, auto b. Verejná doprava: napr. autobus, električka, vlak, resp. autobusová/električková/vlaková zastávka c. Stan, parkovisko	a. Nekonenčné budovy: garáž, chata, chatrč, záhradný dom, táborisko (táborové mestečko) b. Mobilné domy: karavan, prives c. Neisté konvenčné bývanie: obytná budova (bez povolenia), byt bez nájomnej zmluvy

Pri tomto type sčítania sa ďalej odporúča obmedziť počet otázok na minimum, keďže vonku na ulici nie je dostatok času a súkromia na realizáciu dlhých rozhovorov. Zároveň niektoré otázky predstavujú výzvu z interpretačného hľadiska. Ide najmä o:

- príčiny a dĺžku trvania straty bývania, keďže strata bývania je spravidla dôsledkom viacerých okolností a niekedy má epizodický charakter – preto je užitočné v otázke jednoznačne uviesť, či sa týka prvej, alebo aktuálnej straty bývania;
- zloženie domácnosti (najmä pri E-L 5), ak sa napr. zisťuje len počet detí do dovŕšenia plnoletosti, ktoré aktuálne bývajú s respondentom/kou v spoločnej domácnosti, preto môžu byť potrebné ďalšie doplňujúce otázky;
- zdravotné problémy, keďže niekedy si ich respondenti nemusia byť plne vedomí. Preto je potrebné takúto otázku klásť s jednoznačným účelom, napr. či sa zisťuje prístup k zdravotnej starostlivosti, bariéry pri hľadaní zamestnania a pod;
- zdroje príjmu, keďže tie sú často neformálne, nepravidelné, nelegálne – preto je vhodnejšie zamerať sa napr. na dostupné sociálne transfery.

Z hľadiska obdobia v roku nebolo stanovené jednoznačné odporúčanie, kedy je sčítavanie najvhodnejšie. Ak sčítavanie trvá dlhšie ako 1 deň, ľudia v situácii E-I 1 môžu byť sčítavaní aj v iných službách. V takom prípade má byť súčasťou sčítavania otázka, kde strávili noc podľa referenčného dátumu, ku ktorému sa zisťuje počet ľudí bez domova. Ak bola nejaká osoba počas sčítacieho obdobia sčítaná viackrát a v rôznych situáciách (napr. E-I 1 a 2), do úvahy sa berie odpoveď k referenčnému dátumu, resp. nižšia E-I kategória. Pokiaľ ide o časť dňa, jednoduché sčítanie, založené na pozorovaní osôb prespávajúcich na ulici, sa spravidla začína po skončení otváracích hodín v nocľahárňach, vychádzajúc z predpokladu, že ľudia, ktorí zamýšľali nocovať tam, sa už nebudú zdržiavať vonku. Ak je sčítanie spojené s kladením otázok respondentom, potom je vhodné napláňovať ho po skončení otváracích hodín v denných centrách, resp. skončení sčítania klientov terénnych služieb. V oboch prípadoch je tiež potrebné dôkladne napláňovať trasy sčítania. Pri jednoduchom pozorovaní sú okrem odhadu pohlavia a veku osoby súčasťou hárkov z dôvodu vylúčenia dvojitého započítania aj otázky pre anketárov o tom, čo mala osoba so sebou (napr. domáce zvieratko, tašky...), aká bola jej poloha (napr. sedela, chystala sa na spánok...). Tieto otázky nie sú predmetom vyhodnocovania a z etického hľadiska sú takto získané popisy po vylúčení dvojitého započítania odstránené. V prípade dotazníkového sčítania sa používa jedinečný identifikátor, ktorý môže pozostávať napr. z 1. a 3. písmena krstného mena, 1. písmena priezviska, mesiaca a roku narodenia a pohlavia / rodu danej osoby.

Pokiaľ ide o časový priebeh sčítania v Košiciach, rovnako ako počas Registračného týždňa rodín v bytovej núdzi sa aj tento raz sčítanie uskutočnilo počas jedného týždňa. Keďže v Košiciach na rozdiel od Bratislavy nie sú etablované terénne služby pre ľudí bez domova, ľudia žijúci na tzv. skrytých miestach (E-I 5) boli sčítavaní na vytipovaných verejných priestranstvách počas dňa. Okrem toho bolo dôležitou súčasťou sčítania aj zahrnutie ľudí žijúcich v nelegálnych osídleniach (išlo najmä o rodiny a jednotlivcov v marginalizovaných rómskych komunitách), ktorí sú za ľudí v bytovej núdzi považovaní aj v Konceptii postupného ukončovania bezdomovectva a riešenia nelegálnych osídlení na území mesta Košice 2022 – 2030⁴⁸. Harmonogram sčítania ľudí bez domova v Košiciach zobrazuje nasledujúca tabuľka.

⁴⁸ Dostupné na: <https://static.kosice.sk/s/a874b6479cd61ed84b313f8f8b>

Tabuľka 3: Harmonogram sčítania ľudí bez domova v Košiciach

ETHOS light kategória	Termín	Anketári
1 – prespávajúci vonku na ulici	10.10. (18 - 21 h)	Profesionáli + dobrovoľníci
2 – v nocľahárňach*	7. - 11.10.	Zamestnanci zariadení
3 – v útulkoch/ZNB	7. - 11.10.	Zamestnanci zariadení
5 – v neštandardnom obydlí: osady	8. - 9.10. (počas dňa)	Profesionáli + dobrovoľníci
5 – v neštandardnom obydlí: jednotlivci na skrytých miestach	10.10. (počas dňa)	Profesionáli + dobrovoľníci

Nocľahárne v Košiciach majú spravidla veľmi stabilnú klientelu, preto bolo umožnené sčítanie počas celého týždňa, bez potreby zapojenia dobrovoľníkov, s výnimkou najväčšej nocľahárne v Bernátovciach.

Napokon za zmienku stojí skutočnosť, že na rozdiel od dovtedajších sčítaní v slovenských mestách prebiehalo európske sčítanie najmä online formou, prostredníctvom platformy LimeSurvey, ako bezpečného úložiska dát, ktoré umožňovalo anketárom pre zaznamenávanie odpovedí využiť aj súkromné zariadenia (napr. mobily, tablety). V meste Košice sa sčítanie online formou uskutočnilo v nocľahárňach a zariadeniach pre ľudí bez domova (E-I 2 a 3), pričom vonku a v neštandardných obydliach prebiehalo s využitím papierových dotazníkov, z ktorých boli následne výskumníkmi odpovede prepísané do online prostredia. Skúsenosť s online sčítaním bola aktérmi zapojenými do sčítania v Košiciach hodnotená veľmi pozitívne, s odporúčaním využiť tento spôsob v budúcnosti aj vonku v teréne.

2.3. Administratívne dáta: Informačný systém sociálnych služieb

Na Slovensku doposiaľ chýba skúsenosť s koordinovaným zberom dát medzi poskytovateľmi služieb ľuďom bez domova, a to aj na úrovni miest. K hlavným dôvodom nepochybne patria rôznorodé potreby využívania údajov pri práci s klientmi a pri advokačných aktivitách jednotlivých organizácií, otázky zdieľania dát súvisiace s ochranou osobných údajov a potrebné investície na vytvorenie či úpravu existujúcich softvérov tak, aby umožňovali zistiť jedinečný počet ľudí bez domova, ktorí využívajú niektorú z poskytovaných služieb na danom území. Niektoré administratívne dáta o prijímateľoch sociálnych služieb krízovej intervencie, vrátane tých, ktoré sú určené pre ľudí bez domova, sú dostupné v rámci Informačného systému sociálnych služieb (ďalej len "IS SoS"). Vznik IS SoS bol schválený zákonom č. 280/2019 Z. z. (novelou zákona o sociálnych službách) a systém bol spustený do prevádzky v roku 2022⁴⁹. Správcom IS SoS je MPSVR SR. Ako vyplýva z Metodickéj príručky pre vedenie evidencie prijímateľov a zamestnancov poskytovateľov sociálnych služieb v Informačnom systéme sociálnych služieb⁵⁰, IS SoS sa skladá z viacerých modulov:

⁴⁹ <https://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/socialne-sluzby/informacny-system-socialnych-sluzieb-is-sos/>

⁵⁰ MPSVR SR (2022): Metodická príručka pre vedenie evidencie prijímateľov a zamestnancov poskytovateľov sociálnych služieb v Informačnom systéme sociálnych služieb. Aktualizácia k 1. 6. 2022 (časti 3.1.2, 3.1.3, 4.1.2) Dostupné na:

- Modul registra - v ktorom sú vyššími územnými celkami vedené informácie o poskytovateľoch a nimi poskytovaných sociálnych službách
- Zberový modul - v ktorom respondenti - obce, vyššie územné celky a poskytovatelia sociálnych služieb vedú príslušné evidencie
- Centrálny modul - v pôsobnosti ministerstva, určený na spracúvanie údajov z modulu registra a zberového modulu a vedenie evidencií v pôsobnosti ministerstva (finančné príspevky, akreditácie)
- Verejný modul – dostupný verejnosti s informáciami o sociálnych službách/poskytovateľoch, ich finančnej podpore a o akreditáciách.

Výkazy s údajmi od poskytovateľov za predchádzajúci rok sa vždy odosielaajú do konca apríla. Tieto výkazy môžu byť podľa potrieb MPSVR SR upravované. Z obsahového hľadiska za návrhy úprav zodpovedá najmä Inštitút sociálnej politiky a Odbor sociálnych služieb MPSVR SR. Z pohľadu ETHOS light typológie sú informačným systémom v rôznej miere pokryté údaje o prijímateľoch v životných situáciách EI 1, 2 a 3. U ľudí bez prístrešia (EI 1) IS SoS sa v rámci terénnej sociálnej služby krízovej intervencie sledujú počty nejedinečných prijímateľov alebo poskytnutých úkonov - intervencií za rok. To jednak znamená, že systém neumožňuje zistiť počet osôb, ktorým sa daná služba poskytovala. Zároveň nesleduje, kedy sa poskytovala osobám bez prístrešia a kedy napr. osobám v priestorovo segregovanej lokalite s prítomnosťou koncentrovanej a generačne reprodukovanej chudoby.

Pokiaľ ide o sociálnu službu nocľahární (EI 2), z IS SoS sú dostupné nasledujúce typy údajov:

- Počet a kapacita nocľahární (údaj o kapacite je dostupný z Registra poskytovateľov sociálnych služieb v rámci IS SoS),
- Počet prenocovaní poskytnutých ľuďom bez domova za rok, aj v triedení podľa pohlavia.

Najviac informácií IS SoS zhromažďuje o prijímateľoch v EI-3 – v útulkoch, zariadeniach núdzového bývania a domovoch na polceste. Konkrétne ide podľa Správy o sociálnej situácii obyvateľstva⁵¹ a na základe konzultácie s Odborom sociálnych služieb MPSVR SR najmä o tieto údaje:

- Počet novovytvorených sociálnych služieb krízovej intervencie (ďalej len „SSKI“) a ich kapacita
- Celková kapacita v pobytových zariadeniach krízovej intervencie k 31.12. daného roku,
- Počet a základné socio-demografické charakteristiky (pohlavie, veková štruktúra) prijímateľov v útulku, zariadení núdzového bývania, domove na polceste, k 31.12. daného roku (za r. 2024 a ďalej bude zároveň k dispozícii aj údaj o počte jedinečných fyzických osôb, ktoré mali uzavretú zmluvu aspoň jeden deň v roku, v členení podľa veku a pohlavia)

https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/rodina-socialna-pomoc/socialne-sluzby/is-sos/prirucka-evidenciu-prijimatelov-zamestnancov-is-sos_0622.pdf

⁵¹ MPSVR SR (2024): Správa o sociálnej situácii obyvateľstva Slovenskej republiky za rok 2023

<https://www.employment.gov.sk/sk/ministerstvo/vyskum-oblasti-prace-socialnych-veci-institut-socialnej-politiky/spravy-socialnej-situacii-obyvatelstva/sprava.html>

- Podiel cudzincov na celkovom počte prijímateľov v uvedených zariadeniach
- Počet detí do 18 rokov v útulkoch a zariadeniach núdzového bývania (pričom IS SoS neumožňuje ďalej zistiť zloženie domácností v uvedených zariadeniach, napr. podiel jednorodičovských domácností v triedení podľa počtu detí a pod.).

Ďalšie vybrané údaje o prijímateľoch sú sledované len v útulku:

- Počet prijímateľov pozbavených spôsobilosti na právne úkony / s obmedzenou spôsobilosťou na právne úkony,
- Počet prijímateľov opatrovaných na lôžku,
- Počet prijímateľov so psychotickou liečbou / užívajúcich antidepresíva,
- Počet prijímateľov so zdravotným znevýhodnením (telesné, zmyslové, mentálne postihnutie, duševné ochorenie, chronické ochorenie, vrátane podrobnejších členení, ktoré však už nebudú súčasťou nových formulárov).

Z uvedeného jednak vyplýva, že pre národný zber dát o ľuďoch bez domova môže byť IS SoS zdrojom informácií najmä o klientoch služieb v EI-3, čo má však tiež isté limity. Keďže v IS SoS sa neuvádza rodné číslo prijímateľov týchto služieb - tento údaj sa uvádza len pri prijímateľoch služieb pre osoby odkázané na pomoc inej osoby, systém neumožňuje zistiť ich jedinečný počet (s výnimkou ku konkrétnemu dátumu, napr. 31.12.). Teda napríklad neumožňuje zistiť zotrvanie/návrat konkrétného prijímateľa v rôznych službách krízovej intervencie (pre osoby v situácii EI 3), či súbežné poskytovanie rôznych služieb tej istej osobe, ktoré sa môžu navzájom dopĺňať (napr. nízkoprahové denné centrum a nocľaháreň).

2.4. Národná koncepcia prevencie a ukončovania bezdomovstva do roku 2030 – ako rieši otázku bezdomovectva

Koncepcia v oblasti dáta a štatistiky za účelom pravidelného vyhodnocovania a efektívnejšieho plánovania služieb pre ľudí bez domova stanovila nasledujúce tri ciele:

- vytvoriť zdroj pravidelne aktualizovaných administratívnych dát o bezdomovstve a ľbD v SR, získať podrobnejšiu evidenciu o výskyte a podobách skrytého bezdomovstva, rizikových faktoroch prepadu do bezdomovstva a faktoroch úspešnosti ukončovania bezdomovstva.
- zaviesť alebo zosúladiť pri evidovaní osôb za účelom poskytnutia rôznych foriem podpory, osobitne Úradmi PSVR, do registračných formulárov ETHOS typológiu bezdomovstva a vylúčenia z bývania, za účelom zisťovania bytovej núdze prostredníctvom administratívnych dát pre potreby politík prevencie a ukončovania bezdomovstva.
- Podporovať pravidelný komplexný zber dát o ľbD za účelom efektívneho nastavovania opatrení smerujúcich k ukončovaniu bezdomovstva.

Hlavným cieľom koncepcie je ukončiť bezdomovectvo do roku 2030 prostredníctvom týchto opatrení:

- Zabezpečiť, aby nikto nenocoval na ulici z dôvodu nedostatku dostupného, bezpečného a adekvátneho núdzového ubytovania.

- Minimalizovať pobyt v núdzovom alebo prechodnom ubytovaní na nevyhnutný čas potrebný na prechod do trvalého bývania.
- Zabrániť prepúšťaniu osôb z inštitúcií (ako sú väznice, nemocnice či sociálne zariadenia) bez ponuky vhodného bývania.
- Predchádzať núteným vystahovaniam a v prípade ich nevyhnutnosti poskytnúť pomoc pri zabezpečení vhodného bývania.
- Eliminovať diskrimináciu osôb bez domova.

Na dosiahnutie týchto cieľov koncepcia zdôrazňuje potrebu integrovanej spolupráce medzi verejnými a súkromnými subjektmi, vrátane miestnych a regionálnych orgánov a mimovládnych organizácií. Dôležitým prvkom je aj medzirezortná spolupráca na identifikáciu a riešenie rôznorodých potrieb ľudí bez domova.

K naplneniu stanovených cieľov bol vypracovaný Akčný plán na roky 2024 – 2026, ktorý vláda schválila 29. mája 2024. Tento plán obsahuje konkrétne opatrenia v oblastiach prevencie, zabezpečenia dostupného bývania, zdravotnej starostlivosti, zamestnávania a sociálneho zabezpečenia. Zahŕňa aj ciele týkajúce sa monitorovania a zberu dát o ľuďoch bez domova.

Implementáciou týchto opatrení sa Slovensko usiluje o systematické riešenie bezdomovectva a podporu opätovného začlenenia ľudí bez domova do spoločnosti.

V koncepcii sa zároveň uvádza, že veľkou skupinou, ktorá v podmienkach SR spĺňa charakteristiku ľudí bez domova, sú spravidla obyvatelia marginalizovaných rómskych komunít. Vzhľadom na skutočnosť, že v SR je prijatá osobitná Stratégia rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030, nie je táto skupina ľudí Koncepciou osobitne riešená.

3. Záver: Ako ďalej v zbere dát o ľuďoch bez domova na národnej úrovni

3.1. Čo máme a čo nemáme?

Na národnej úrovni momentálne nemáme dostatočne presné a komplexné dáta o početnosti ľudí bez domova, a tým pádom ani o skutočnom rozsahu tohto fenoménu. Oficiálne štatistiky, ako napríklad sčítania obyvateľov alebo údaje z rôznych administratívnych registrov, sú úzko viazané na koncept bydliska. Z vyššie uvedeného je však zrejmé, že na Slovensku už existuje určitý potenciál pre zber dát o ľuďoch bez domova v EI 3 (IS SoS) a EI 5 (Sčítanie obyvateľov, domov a bytov, aj keď je realizované len každých 10 rokov). V prípade osôb v situácii EI 6 by mohli byť nápomocné registre úradov práce, sociálnych vecí a rodiny, či už v rámci sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately, alebo poskytovania sociálnych dávok, ak by zisťovali informácie o podmienkach bývania, zosúladené s ETHOS light typológiou.

Naopak, veľkou výzvou bude získavanie údajov o osobách prespávajúcich vonku na ulici EI 1, keďže terénne služby sú málo rozvinuté a nezhrmažďujú koordinovaným spôsobom údaje o jedinečných prijímateľoch, ktorým sú poskytované. Užitočnou inšpiráciou v tomto smere môže byť najmä spomenutý projekt Európskeho sčítania ľudí bez domova. Rovnako nie je možné opierať sa o administratívne zdroje dát u osôb v situáciách EI 2 a 4, pričom v prípade ľudí v EI 4 (pred prepustením z inštitucionálnej starostlivosti) bude tiež otázkou, či a za akých podmienok by mali byť súčasťou národného zberu dát o ľuďoch bez domova.

V nasledujúcej tabuľke sumarizujeme najdôležitejšie informácie o doterajších sčítaniach ľudí bez domova na Slovensku.

Tabuľka 5: Prehľad doterajších zberov dát o ľuďoch bez domova na Slovensku

Zber dát / územie	ETHOS light / špecifikácia skupiny sčítavaných osôb	Cieľ	Metóda zberu dát	Kto zbieral dáta	Ohrozenie
Sčítanie obyvateľstva, domov a bytov 2021, 2011 / celá SR	5, čiastočne 2 a 3	Sčítanie celej populácie, vrátane ľudí v neštandardných obydliach	Elektronické samosčítanie	Každý občan / pomoc sčítacieho asistenta v obci	Nezameriava sa na osoby bez prístrešia, Realizované len raz za 10 rokov, Komplexné a organizačne náročné zisťovanie
Sčítanie ľudí bez domova v Bratislave 2023, 2016 / mesto	1 – 5	zistiť minimálny počet ľudí bez domova v meste, zistiť (po prvýkrát / pre porovnanie) životnú situáciu vo vybraných oblastiach	Vypĺňanie dotazníka v rozhovore s osobou bez domova	sociálni pracovníci a vyškolení dobrovoľníci	Zapájanie veľkého počtu dobrovoľníkov
Registračný týždeň rodín	3, 5 (rodiny)	registrácia rodín v bytovej núdzi	Vypĺňanie dotazníka v rozhovore s	Sociálni pracovníci a	Dlhý dotazník pre potreby registrácie +

Zber dát / územie	ETHOS light / špecifikácia skupiny sčítaných osôb	Cieľ	Metóda zberu dát	Kto zbiera dáta	Ohrozenie
v bytovej núdzi 2021 / mesto		do projektu housing-first	osobou bez domova	vyškolení dobrovoľníci	nutnosť podpisovania dohôd o spracovaní osobných údajov pre potreby registrácie
Európske sčítanie ľudí bez domova v Košiciach 2024 / mesto	1-3, 5	získať dáta o ľuďoch bez domova v meste, vytvorenie a pilotné overenie jednotnej metodológie sčítania ľudí bez domova v európskych mestách	Vypĺňanie dotazníka v rozhovore s osobou bez domova	Sociálni pracovníci a vyškolení dobrovoľníci	Zapájanie veľkého počtu dobrovoľníkov
Informačný systém sociálnych služieb / celá SR	3 / prijímatelia sociálnych služieb krízovej intervencie	Evidencia počtu a štruktúry prijímateľov	Vyplnenie výkazu	poskytovatelia sociálnych služieb	V súčasnosti nepokrýva osoby bez prístrešia, neumožňuje zistiť počet prijímateľov v nocľahárňach.

Na zváženie tiež bude otázka doplnenia národného zberu dát o ľuďoch bez domova aj o vyhodnocovanie počtu miest v housing-first projektoch, minimálne tých, ktorých súčasťou je poskytovanie sociálnej služby podpora samostatného bývania, ak by bolo možné sledovať jednotlivé dôvody poskytovania tejto služby. Pre vyhodnocovanie projektov housing-first už bol vypracovaný samostatný návrh metodiky⁵².

3.2. Ako ďalej ?

S ohľadom na heterogenitu skupiny ľudí bez domova (podľa ETHOS light typológie) bude nevyhnutné získavať dáta o bezdomovectve prostredníctvom kombinácie metód. Nebude možné sa vyhnúť ani špecifickým, cielene organizovaným terénnym zberom dát, v rámci ktorých budú ľudia bez domova kontaktovaní priamo.

Najvhodnejším riešením bude aktívne zapojenie obcí a miest, pretože fenomén bezdomovectva je prirodzene viazaný na lokality, v ktorých samospráva pôsobí. V tomto sa dá priamo nadviazať na skúsenosti, ktoré na Slovensku sú v súvislosti so sčítaniami v Bratislave, Košiciach, ktoré sme podrobne v správe popisovali. Silnou stránkou týchto skúseností je aj to, že mnoho aktérov, ako sú úrady krajských miest, ich pracovníci/pracovníčky, odborníci a odborníčky IVPR, sociologičky, sociológovia, pracovníci MPSVR, a niektoré mimovládne organizácie, získali cennú skúsenosť z realizovaných sčítaní. Ako ukazuje aj táto správa, je tiež možné spoľahnúť sa aj na prenos skúseností zo zahraničia.

⁵² Ondrušová, D., Škobla, D., Mičicová Ľuptáková, M. (2023): Návrh metodiky zberu dát v projektoch housing-first. Bratislava : IVPR. Dostupné na: https://ivpr.gov.sk/wp-content/uploads/2023/05/Navrh_metodiky_zberu_dat_housing_first_2023.pdf

Bude tiež potrebné diskutovať o možnostiach zberu podrobnejších administratívnych dát o osobách využívajúcich sociálne služby krízovej intervencie.

K dôležitým otázkam bude patriť účel a rozsah zberu dát, ako aj motivácia jednotlivých aktérov, vrátane ľudí bez domova, zapojiť sa do sčítania.

3.3. Cestovná mapa

Prvému zberu dát na národnej úrovni (predpokladáme na jeseň v roku 2027) by predchádzali stretnutia pracovnej skupiny, zloženej zo zainteresovaných strán, kde by sa vyjasnili a zosúlادili metodologické, finančné a organizačné otázky zberu.

Pracovnú skupinu by zriadilo MPSVR, prácu pracovnej skupiny (približne 15-20 osôb) by mohlo koordinovať IVPR, a stretávala by sa podľa potreby, v období niekoľko mesiacov pred uskutočnením prvého národného zberu dát. Členmi pracovnej skupiny by boli predstavitelia rezortu, ZMOS, resp. samospráv, IVPR, Štatistického úradu SR, Slovenskej akadémie vied, Ministerstva vnútra, a relevantných mimovládnych organizácií. Práce by sa zúčastnili aj predstavitelia magistrátov krajských miest, ktoré majú predošlé skúsenosti.

Kľúčovým aktérom národného zberu dát však zostáva obecná úroveň. **Samosprávy** by sa preto mali motivovať tak, aby súhlasili a mali aktívny záujem o tieto pravidelné štatistické zisťovania o ľuďoch bez domova.

Tu sú hlavné piliere navrhovaného národného zberu dát.

- Do zberu dát by boli zapojené všetky mestá ale aj väčšie obce (napr. nad 800 obyvateľov). Predpokladáme, že práve pre menšie obce, by tento zber dát nemal byť kapacitne ani finančne náročný, keďže rozsah fenoménu je pravdepodobne malý a obce majú dobrý prehľad, čo sa na ich území deje.
- Tieto zbery by mohli prebiehať v pravidelných intervaloch, minimálne každých 5 rokov, pričom by sa stanovilo obdobie, ktoré umožní čo najpresnejší zber dát – ideálne v čase, keď je pohyb osôb bez domova stabilnejší a terénni pracovníci ich môžu efektívnejšie kontaktovať.
- Pre národný zber dát však musí byť určený konkrétny referenčný deň zberu dát, tak aby nedochádzalo k duplicitám alebo omylom pri zbere.
- Zber dát by kombinoval rôzne metodológie: údaje zo zariadení a terénny zber dát, t. j. kontaktovanie ľudí bez domova v teréne. Tieto postupy sú štandardne využívané v zahraničí (napr. pozri prípadovú štúdiu Anglicko), ale sa uplatnili aj pri aktivitách na Slovensku, v Košiciach alebo Bratislave.
- Pre definíciu toho, kto je osobou bez domova, by mohla byť použitá typológia ETHOS light, prípadne nejaká modifikovaná typológia opretá o zahraničné skúsenosti, napríklad z Anglicka. Konkrétna definícia by bola výsledkom konsenzu pracovnej skupiny. Najväčšia dilema, v Slovenských podmienkach, bude, či zaradiť do definície ľudí bez domova aj osoby či domácnosti, ktoré bývajú v nelegálnych (bez tzv. kolaudácie) či neregistrovaných (bez popisného čísla) príbytkoch. Vzťahuje sa to najmä k fenoménu tzv. rómskych osád, kde veľká časť populácie býva práve v takýchto príbytkoch.

- Samotný zber dát by mohol byť organizovaný na spôsob výskumu nazvaného Atlas rómskych komunít, ale modifikácie tohto prístupu. Tento princíp spočíva v tom, že samosprávy si samé urobia inventár početnosti cieľovej komunity, ale sú kontaktované a majú pri tom podporu koordinátorov, ktorí sú zamestnanci subjektu, ktorý koordinuje sčítanie.
- Predpokladáme, že terénny výskum bezdomovcov, by prebehol iba vo väčších mestách, prípadne v lokalitách, kde je tento fenomén rozšírený. Kontaktovanie bezdomovcov v teréne, by realizoval koordinátor v spolupráci s obecným úradom a mimovládnyimi organizáciami.

Kľúčovým cieľom pre najbližšie roky je teda vytvoriť systematický, pravidelný a spoľahlivý zber dát na úrovni samospráv, ktorý by následne v agregovanej podobe predstavoval národné reprezentatívne dáta. Tento súbor dát by poskytoval presnejší obraz o rozsahu bezdomovectva, a zároveň slúžil ako základ pre efektívnejšie sociálne intervencie a na tvorbu účinnejších národných politík zameraných na riešenie a prevenciu bezdomovectva.